

ANIMV
ÎNDRĂZNEȘTE. ÎNVAȚĂ. INOVEAZĂ.

Colecția Cultură și Civilizație

NR. 4/2023

**BULETINUL
DE STUDII LINGVISTICE
ȘI INTERCULTURALE**

1. STUDII DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

- 1.1. Gestul metaforic în cultura libaneză.
Conceptualizarea timpului în termeni spațiali 4

2. SINTEZE, RECENZII, STUDII DE CAZ

- 2.1. Fenomenul diglosiei în limba arabă 12
2.2. Nume de cod: Zefir și Elza. O viață în slujba patriei 22

3. INCURSIUNI ÎN ISTORIE ȘI ANTROPOLOGIE

- 3.1. Petőfi Sándor - contraste și controverse 28

4. FOCUS - TENDINȚE ȘI EVOLUȚII GLOBALE

- 4.1. Războiul civil libanez (1975-1990)..... 36

Buletinul de Studii Lingvistice și Interculturale

Redactor-șef: Ana-Maria SURUGIU
editura@animv.ro

Adresa redacției: București, șos. Odăi nr. 20

ISSN 2971 - 9615 ISSN-L 2821 - 496X

Editura Academiei Naționale de Informații
„Mihai Viteazul”
București, 2023

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor aparține exclusiv autorilor.
Reproducerea integrală sau parțială a textelor sau ilustrațiilor din Buletinul de Studii
Lingvistice și Interculturale este posibilă numai cu acordul prealabil scris al ANIMV.

GESTUL METAFORIC ÎN CULTURA LIBANEZĂ. CONCEPTUALIZAREA TIMPULUI ÎN TERMENI SPAȚIALI

de Nadine DINESCU

ABSTRACT

This paper offers an analysis of the representation and occurrence of metaphorical gestures within the discourse. The study is based on the principle formulated by Lakoff and Johnson, according to which abstract metaphorical thinking represented through language is influenced by physical interactions and sociocultural practices. The article will begin by discussing a series of theories regarding the representation of metaphor in gestures, before exploring the perceptions of time and space within the Arab world. Subsequently, the study will focus on the gestures used to conceptualize the notion of time in Lebanese culture. The synchronicity and complementarity of speech and gesture are core concepts in the development of this research focused on the metaphorical representation of gestures. At the same time, this paper represents an attempt to identify a system of coordinates and to demonstrate that gestures and speech simultaneously depict the same socio-linguistic, cultural and cognitive reality.

Metafora nu constituie un fenomen izolat, un act de limbaj delimitat în sferile unui domeniu de referință. Ea se regăsește pretutindeni, susțin cercetătorii în științe cognitive George Lakoff și Mark Johnson, sistemul conceptual în baza căruia gândim și acționăm fiind configurat, în mare parte, în termeni metaforici. Felul în care percepem și înțelegem lumea, în care gândim și trăim se poate circumscrie, în esență, unei dimensiuni metaforice. Lakoff și Johnson atrag atenția, însă, că determinarea coordonatelor exacte este un proces dificil, câtă vreme nu acționăm resorturile acestui sistem, întotdeauna, în mod conștient. Deoarece comunicarea se bazează pe același sistem, limbajul – verbal sau nonverbal – reprezintă cel mai accesibil instrument, capabil să furnizeze dovezi care atestă modul de funcționare al întregului mecanism (Lakoff & Johnson 2003: 4).

Începând cu anii '80 ai secolului trecut, tot mai multe studii au demonstrat că gesturile spontane, survenite în cadrul discursului, cu precădere gesturile realizate cu mâinile sau antebrațele, pot constitui expresii metaforice (Cienki 2008: 5).

Articolul de față propune o examinare a gesturilor care se regăsesc în cultura libaneză, în special a celor folosite pentru conceptualizarea noțiunii de timp în termeni spațiali. Pentru a putea continua cu analiza corelației dintre gest și metaforă, este necesară stabilirea unor repere, precum și detalierea unor noțiuni specifice spațiului cultural de referință, după cum urmează:

I. Cultura libaneză și spațiul arab

Cultura arabă comportă o serie de divergențe și impune anumite distincții. Pe de o parte, putem admite că identitatea arabă este atribuită pe considerente preponderent lingvistice, în sensul că toți arabii sunt vorbitori ai aceleiași limbi, dincolo de varietatea sa dialectală și împărtășesc valori comune, o istorie și tradiții similare. Pe de altă parte, nu poate fi ignorat faptul că un teritoriu atât de vast și eterogen denumit generic spațiul arab, este delimitat de granițe și de diferențe politice, economice și religioase.

Prin urmare, o analiză axată pe tipare ale comunicării nonverbale în societatea arabă impune o restrângere teritorială, cel puțin. Din acest motiv, studiul

se concentrează exclusiv asupra vorbitorilor de limbă arabă aflați în Liban.

Trebuie menționat faptul că în Liban se remarcă, de asemenea, o serie de diferențe notabile. De pildă, istoricul Kamal Salibi amintește că fiecare cetățean libanez are, în mod oficial, două identități: una națională, iar cealaltă confesională. Deși societatea libaneză este divizată din punct de vedere religios, acest fapt nu a împiedicat integrarea socială în Liban, în special în Beirut (Salibi 2002: 197).

Începând din secolul al XVII-lea, misiunile catolice care și-au asumat sprijinul comunității maronite¹ au devenit tot mai numeroase, pentru a contribui, ulterior, la întemeierea unor instituții de învățământ. Totodată, clerul maronit beneficia de acces la educație în orașe europene precum Milano, Madrid, Paris sau alte centre din Europa de Vest. Pentru populația de șiiți² și druzi³, concentrată în sudul Libanului, realitatea era diferită. Expunerea comunității druze a rămas limitată, iar influențele străine nu au fost receptate în aceeași măsură. Practicând pelerinajul, musulmanii șiiți și-au asigurat contacte nu doar la Mecca, ci și în Irak, Al-Najaf și Kerbala, orientându-se, de asemenea, către Iran (Hitti 1965: 176-183).

Toate aceste contacte, deși încă sporadice, conturau vag începutul unui fenomen care urma să ia amploare în secolele următoare. Călătoriile, relațiile și schimburile s-au intensificat și, în consecință, s-au remarcat tendințe de asimilare sau aculturație, mai ales în cazul arabilor libanezi care au avut contact cu Occidentul.

Rămâne de văzut în ce măsură aceste variabile socio-culturale au influențat modalitățile de a gândi, a acționa și a se exprima – la nivel verbal și nonverbal – conform tiparelor moștenite sau dacă, pentru facilitarea integrării sociale, au fost receptate și însușite versiuni străine, diferite, adaptate ulterior propriului model cultural și de conduită.

II. Percepția timpului și delimitarea spațiului

Timpul constituie un element cultural care, după cum susține antropologul Edward Hall, poate îndeplini funcția unui cod de comunicare în aceeași măsură în care limbajul îndeplinește acest rol (Hall 1959: 166).

¹ Comunitate creștină, adeptă a unei biserici monotelite catolice orientale din Siria și Liban, constituită în secolul al V-lea, într-un patriarhat autonom (Dexonline n.d.).

² Adepți ai șiișmului – curent apărut în Islam în a doua jumătate a secolului al VIII-lea care nu recunoaște sunna, principalul motiv al separării de musulmanii sunniți fiind proclamarea lui Ali, ginerele Profetului Muhammad, ca unic succesor legitim (ibidem).

³ Comunitate religioasă din Liban, Siria, Iordania și Israel, constituită în timpul califatului Fatimid; adepți ai unui sistem eclectic de doctrine, druzii cred în transmigrarea sufletului și nu permit convertirea religioasă (ibidem).

În tradiția europeană, timpul este perceput prin raportare la durata sa și se definește ca fiind ceea ce se petrece între două puncte.⁴

Din această perspectivă, timpul apare ca un segment izolat, de care putem dispune și pe care îl putem partaja în scopul pragmatic al organizării agendei cotidiene. Aceste segmente izolate nu au, însă, o ordine întâmplătoare, ci se suprapun în mod convențional unei ordini prestabilite, alcătuiind zile, săptămâni, luni, ani. Edward Hall afirmă că lumea occidentală a elaborat acest sistem pentru a putea delimita și distinge diverse evenimente, ținând cont în primul rând de succesiunea acestora (ibidem: 171).

Pentru un arab, însă, timpul se măsoară diferit, iar uneori se sustrage oricărei măsurători obiective. De pildă, în spațiul geografic est-mediteranean, există trei repere fundamentale în funcție de care timpul este măsurat: nicicând, acum sau pentru totdeauna.⁵ În plus, momentul prezent are o durată variabilă prin prisma capacității sale de a se extinde sau dilata, ceea ce alterează implicit înțelegerea obiectivă a timpului: În lumea arabă este aproape imposibil să faci pe cineva să experimenteze diferența dintre a aștepta de mult timp sau de foarte mult timp. Pur și simplu, arabii nu fac această distincție temporală⁶.

Așadar, percepția timpului în cultura arabă se caracterizează prin policronie, timpul constituind doar un reper supus unor eventuale schimbări. Expresia *'inșā'allah* - cu voia lui Dumnezeu, care însoțește de multe ori mențiuni referitoare la planuri de viitor, reflectă, pe lângă viziunea specific fatalistă, orientarea către prezent, viitorul fiind susceptibil schimbării (Feghali 1997: 367).

Din acest motiv, o deviere de la agenda prestabilită nu constituie un inconvenient major pentru un arab. Astfel, deosebirea dintre percepția occidentală și cea orientală poate fi ilustrată pe axa temporală în felul următor: în tradiția europeană timpul este reprezentat asemenea unui segment mărginit de două puncte – un interval determinat –, pe când în viziunea arabilor, timpul este ceea ce se petrece înainte sau după un anumit punct.⁷

În ceea ce privește delimitarea spațiului, cultura arabă se definește ca fiind „de contact”, iar tendințele de apropiere sunt conotate pozitiv, remarcându-se utilizarea unor semne și gesturi care pot varia în funcție de statutul

social sau genul interlocutorilor. Se poate constata cum aspecte ale comunicării nonverbale sunt influențate de repere precum statutul sau relațiile de putere stabilite între interlocutori. Profesorii de psihologie Steve Ellyson și John Dovidio sprijină această ipoteză, susținând că statutul unei persoane reprezintă o trăsătură centrală câtă vreme implică poziția relativă a cuiva într-o ierarhie de prestigiu, utilizată ca schemă de organizare aflată la baza considerațiilor și aprecierilor.⁸

Pe de altă parte, delimitarea spațiului personal pe care culturile occidentale pun accentul nu condiționează interacțiunea publică, arabii dovedind o toleranță ridicată în ceea ce privește proximitatea în spații publice (Feghali 1997: 364-366). Conceptul de spațiu personal, de neîncălcăt în Occident, nu constituie o barieră, iar intruziunile publice nu sunt considerate ca atare. În mentalitatea arabă, dreptul de a ocupa un loc și de a menține o distanță în limitele inviolabile ale unui perimetru imaginar nu este garantat sau convenit. Spațiul public aparține tuturor în aceeași măsură (Hall 1990: 156).

Ideea de intimitate și spațiu privat nu se raportează la o hartă a lumii exterioare, la experiențele fizice de îndepărtare sau apropiere. Edward Hall justifică acest fapt prin disocierea dintre corp și ego, deși admite că această scindare nu s-ar putea petrece în totalitate (ibidem: 157).

III. Gestul metaforic. Abordări teoretice

A lan Cienki, profesor de lingvistică engleză, definește gestul ca fiind orice mișcare a corpului, remarcând, însă, că gesturile diferă prin gradul de convenționalitate al formei de expresie, respectiv prin funcțiile pe care le îndeplinesc. Acesta face distincția între două categorii: gesturile ale căror semnificații s-au permanentizat într-o anumită cultură, înțelegerea acestora fiind condiționată, așadar, de apartenența socio-culturală și gesturile rezultate în mod spontan, uneori involuntar, dependente exclusiv de context (Cienki 2008: 6).

Cele din prima categorie au un caracter “*emblematic*” – termenul fiind propus de către

antropologul David Efron⁹ și preluat ulterior de psihologul Paul Ekman¹⁰ și de Wallace Friesen¹¹, pionieri în cercetarea universalității emoțiilor în diferite culturi, ale căror exemple includ, de pildă, bine-cunoscutul gest de aprobare – „OK” – folosit inițial în cultura americană. Spre deosebire de embleme, gesturile spontane nu au semnificații prestabilite, însă pot constitui un posibil instrument de decodificare a întregului proces de formulare a gândurilor exprimate concomitent prin limbaj (ibidem: 7).

Așadar, exceptând emblemele, trebuie avut în vedere faptul că gestul nu poate fi asociat unui limbaj universal, fiind considerat un produs al fenomenelor sociale și culturale (Thomas 1991: 3).

Profesorul de psihologie Albert Mehrabian, de pildă, susține că se poate ajunge la un consens în ceea ce privește utilizarea și înțelegerea semnalelor nonverbale atât în cadrul aceleiași culturi, dar și intercultural, propunând următoarea abordare: el se axează pe noțiuni precum putere sau statut, receptivitate, plăcere – neplăcere, considerând că toate reprezentările nonverbale constituie variații ale acestora (Mehrabian 1971: v).

Prin urmare, expresiile faciale, gesturile însoțite de expresii verbale, pot fi descrise în termeni referitori la plăcere sau admirație, putere, receptivitate (ibidem: 113). Astfel, combinațiile dintre gesturi și expresii oferă posibilitatea unor interpretări variate.

Printre primele cercetări în studiul și analiza gesturilor în cadrul cărora au fost aplicate noțiunile propuse de Lakoff și Johnson, se numără lucrările elaborate de psihologul David McNeill¹² și Elena Levy, profesor în științe psihologice. Aceștia susțin că gesturile metaforice fac parte din categoria celor spontane, care însoțesc discursul (Cienki 2008: 7).

McNeill consideră că gesturile metaforice reflectă un model de conduită, caracterizat prin practica comună de a gândi și de a vorbi despre idei și noțiuni abstracte ca și cum ar fi obiecte, comunicarea îndeplinind rolul unui vehicul care contribuie la transferul acestor idei de la un interlocutor către celălalt (ibidem: 7).

Conform lui Lakoff și Johnson, experiențele fizice și culturale constituie fundamentul expresiei metaforice.

De pildă, conceptul spațial derivă din experiența spațială, din interacțiunile fizice constante și modalitatea de poziționare în raport cu mediul înconjurător. Înțelegem și identificăm cu ușurință coordonate precum sus-jos, înainte-înapoi, exterior-interior, aproape-departe, însă trebuie să ținem cont în permanență că toate aceste interacțiuni fizice directe se petrec în limitele unui context cultural. Se poate spune, prin urmare, că o experiență fizică poate fi deopotrivă culturală, deoarece modul în care experimentăm lumea nu permite o disociere de valorile sau realitatea culturală în care trăim (Lakoff & Johnson 2003: 57-58).

Elementele spațiale în funcție de care realitatea obiectivă este structurată oferă posibilitatea de a înțelege și conceptualiza mai multe experiențe în termeni orientativi, susțin autorii citați anterior (ibidem: 26).

De exemplu, pentru conceptualizarea timpului se poate recurge cu ușurință la întrebuintarea termenilor spațiali. Corelația vorbire-timp-spațiu este explicată de cei doi autori după cum urmează: vorbim în ordine liniară; într-o propoziție, rostim unele cuvinte mai devreme, iar altele mai târziu. Deoarece vorbirea este corelată cu timpul și timpul este conceptualizat metaforic în termeni spațiali, este firesc să conceptualizăm limbajul metaforic în termeni spațiali. Sistemul nostru de scriere întărește această conceptualizare. Scrierea unei propoziții ne permite să o conceptualizăm chiar mai ușor ca un obiect în spațiu, prin cuvinte așezate într-o ordine liniară. Astfel, conceptele noastre spațiale se aplică în mod natural expresiilor lingvistice¹³.

Cercetarea lui Genevieve Calbris, specialist în studiul comunicării nonverbale, axat pe rolul expresiilor faciale și al gesturilor, se sprijină pe aceeași ipoteză. În studiul său, autoarea propune o analiză sistematică a modalităților în care gesturile sunt folosite în scopul configurării unor noțiuni abstracte. Așadar, gesturile, mișcările fizice, devin o formă de expresie a semnificațiilor conceptuale. Pentru delimitarea spațiului de ocurență a gesturilor, Calbris folosește drept reper mai multe axe simbolice: axa valorii (reprezentată în plan vertical, de jos în sus), axa spațio-temporală (înainte-înapoi) și logico-temporală (stânga-dreapta).

⁴“[...] time is something that occurs between two points” (Hall 1959: 171).

⁵“His sets seem to be: no time at all; now (or present); which is of varying duration; and forever (too long)” (ibidem: 176).

⁶“In the Arab world it is almost impossible to get someone to experience the difference between waiting a long time and a very long time. Arabs simply do not make this temporal distinction” (ibidem 1959: 176).

⁷“Time is what occurs before or after a given point” (ibidem 1959: 183).

⁸“Status is a central trait in person perception; it is a characteristic involving one’s relative position in a prestige hierarchy that is used as an organizing scheme upon which beliefs and evaluations are built” (Ellyson & Dovidio 1985: 7).

⁹David Efron (1904-1981), antropolog; în anul 1941, publică teza intitulată *Gesture and Environment*, un studiu de pionierat bazat pe cercetarea diferențelor culturale reflectate în limbajul nonverbal (Johnson et al. 1975:353).

¹⁰Paul Ekman (n.1934), psiholog; își începe cercetarea în anul 1954, elaborând numeroase studii interculturale privitoare la comportamentul nonverbal, expresii faciale și emoții; acesta susține caracterul universal al emoțiilor umane, innăscute și împărtășite de către toți indivizii, indiferent de apartenența culturală (Paul Ekman Group 2023).

¹¹Wallace Friesen (n. 1933) colaborează cu Paul Ekman și publică împreună cu acesta o serie de studii psihologice, axate pe cercetarea comportamentului nonverbal, dezvoltând un sistem de decodificare a expresiilor faciale (ibidem).

¹²David McNeill (n. 1933), psiholog; a analizat relația dintre gest și vorbire, simultaneitatea și complementaritatea acestora, definind limbajul ca un fenomen dinamic care reflectă procesele cognitive. Argumentând coeziunea dintre gest și discurs, McNeill publică împreună cu Elena Levy lucrările intitulate *Narrative Development of Young Children: Gesture, Imagery and Cohesion și Gesture and Discourse* (ibidem).

¹³“We speak in linear order; in a sentence, we say some words earlier and others later. Since speaking is correlated with time and time is metaphorically conceptualized in terms of space, it is natural for us to conceptualize language metaphorically in terms of space. Our writing system reinforces this conceptualization. Writing a sentence down allows us to conceptualize it even more readily as a spatial object with words in a linear order. Thus our spatial concepts naturally apply to linguistic expressions” (Lakoff&Johnson 2003: 127).

De asemenea, face referire la o a patra axă bidirecțională, cu scopul de a ilustra un proces aflat în evoluție (Calbris 2008: 27). Prin urmare, mișcarea, gestul, se suprapun unui sistem de coordonate.

Totodată, Calbris analizează în lucrarea sa modalitățile prin care vorbitorii angajați într-un dialog recurg la gesturi pentru a exprima noțiunea de timp. Examinând interacțiunile cotidiene, autoarea remarcă faptul că vorbitorii apelează cu ușurință la scheme și reprezentări vizuale pe care le utilizează pentru a transmite sensuri simbolice (Kendon 2011: xvii).

Reprezentarea spațială a timpului, potrivit lui Calbris, se sprijină pe noțiuni precum lungime sau durată, localizare, punct de plecare – punct de sosire, continuare sau prelungire, posterioritate – anterioritate, toate acestea fiind exprimate similar în timp și spațiu, deseori prin aceleași categorii gramaticale. Prin urmare, timpul este asimilat spațiului (Calbris 1990: 85).

IV. Aplicații

În cele ce urmează, pentru analiza anumitor gesturi metaforice, au fost selectate o serie de secvențe din cadrul unei emisiuni difuzate pe platforma YouTube. În mod obișnuit, invitații iau parte la dezbateri pe teme sociale, culturale, istorice sau din alte domenii, pasajele selectate oferind posibilitatea examinării, interpretării și clasificării gesturilor metaforice astfel observate. Diverse pasaje sau replici au fost transcrise, fiind urmate de explicații. Deși interlocutorii vorbesc în dialect libanez, s-a remarcat tendința acestora de a insera deseori termeni sau expresii din limba franceză sau engleză:

i. Reprezentarea distanței în timp

Se vor lua în considerare următoarele exemple:

Un stat islamic înseamnă orice stat, care a apărut în perioada istorică cuprinsă între secolul al optulea, huițieme siècle, până la căderea puterii otomane.¹⁴

În acest caz, vorbitorul ilustrează distanța în timp asemenea unui segment mărginit de două coordonate temporale. El își deplasează ambele mâini în direcții opuse, ținând palmele deschise, orientate una către cealaltă; astfel, vorbitorul realizează o punte imaginată între cele două momente, fixându-le totodată pe o axă logico-temporală.

Reprezentantul sultanului, denumit wali, uneori se află la Sidon, uneori se află la Tripoli, iar alteori la Damasc.¹⁵

De această dată, pentru reprezentarea noțiunii de timp, același vorbitor recurge, într-o primă etapă, la un gest similar celui descris anterior, marcând, așadar, desfășurarea în timp a primelor două situații enumerate.

Pentru a putea introduce un al treilea element, acesta este nevoit să se deplaseze în afara axei logico-temporale (de la dreapta la stânga): el își duce mâna stângă în față, cu palma ușor orientată către sine.

Situațiile în care gesturile se înscriu pe axa spațio-temporală (înainte-înapoi) sunt frecvent întâlnite. De exemplu, pentru a face referire la o perioadă trecută, un vorbitor își poate duce mâna în spate, peste umăr, indicând faptul că evenimentul s-a petrecut cu mult timp în urmă. Gestul poate însoți expresia *min zamān*, echivalentul locuțiunii „de mult timp”, „acum multă vreme” (Al-Hamad 2021: 82).

De altfel, *zamān* este cel mai des folosit termen pentru desemnarea noțiunii de timp în cultura islamică, deși există o mare varietate de termeni care ilustrează aspecte și interpretări particulare ale ideii de timp. *Zamān* este timpul limitat; reprezintă o perioadă determinată, spre deosebire de *waqt* (pl. *‘awqāt*), folosit cu precădere pentru indicarea unor momente specifice (Böwering 1997: 58).

De asemenea, în limba arabă se face distincția între *‘abad* – viitorul infinit, un timp fără de sfârșit și *‘azāl* – trecutul infinit, timpul fără de început; ambele sunt cuprinse de *ḥulūd* – eternitatea, existența perpetuă (ibidem: 59).

În ilustrarea prin gesturi metaforice a prezentului sau a viitorului apropiat, distanța parcursă pe această axă imaginată este redusă: prin urmare, vorbitorul are tendința de a se opri într-un punct fix, gesticulând rapid, prin mișcări scurte, uneori repetitive.

De exemplu, pocnetul din degete este asociat momentului prezent, având implicații imediate, deși semnificația gestului variază în funcție de context: poate fi folosit de vorbitor fie pentru a indica faptul de a fi uitat ceva (Barakat 1973: 779), fie pentru a chema rapid pe cineva (ibidem: 783) sau pentru a atrage atenția (Al-Hamad 2021: 68).

Uneori, gestul este considerat ofensiv sau nepolitic, fiind însoțit de cuvinte sau expresii care denotă graba vorbitorului, precum *yallā* - vino! grăbește-te - sau *ta ‘āl hōn* - vino aici! (ibidem: 68). În acest caz, gestul este ancorat în prezent, sugerând o succesiune rapidă a

evenimentelor. Prin opoziție, gestul descris prin mișcarea ușoară a mâinii, pornind de sus în jos, cu palma orientată în sus și vârful degetelor apropiate, îndeamnă la calm și moderație. Este însoțit adesea de expresii precum *laḥḍa(t)!* - un moment!, *rū(q) šwayye!* - liniștește-te puțin! (Hachem 2018).

Prin urmare, prezentul ilustrat în gesturi nu comportă mișcări ample care ar putea descrie o traiectorie, întrucât este văzut ca un punct fix, apropiat vorbitorului. De aceea, el poate recurge la simplul gest de a indica acest punct imaginar, precum în exemplul următor:

Factorii care există acum... Există o mișcare seculară.¹⁶

Pentru reprezentarea adverbului de timp *hallā’* (acum), gesturile sunt reduse, demonstrative: vorbitorul ține palmele deschise, orientate una către cealaltă, cu vârful degetelor apropiate, indicând către un punct de reper situat în apropierea imediată. De altfel, pentru conceptualizarea timpului ca spațiu, deicticele sunt întrebuițate în mod frecvent:

Și aici am descoperit sufismul.¹⁷

În exemplul de mai sus, adverbul de loc *hōn* (aici) are conotații temporale, făcându-se referire, de fapt, la un moment specific din trecut. Vorbitorul folosește un gest similar celui descris anterior, cu deosebirea că, de această dată, indică spre un punct mai îndepărtat, plasat într-un trecut încadrabil pe axa spațio-temporală descrisă de Calbris.

ii. Reprezentarea duratei. Aspectul

Există, de asemenea, situații în care gesturile utilizate nu se suprapun cu strictete axelor spațio-temporale sau logico-temporale. Astfel de gesturi sunt recurente în contexte în care percepția liniară a timpului este alterată sau când accentul cade pe modalitatea de realizarea a acțiunii în timp:

După primii o sută de ani, există un Coran compilat, exista un text și se preda citirea acestuia [...]. Desigur, societatea islamică este în proces de formare, avem capitale, avem orașe¹⁸.

¹⁶“Il-‘awāmil ‘elī mawjūde(t) hallā’... Fī ḥarake(t) ‘ilmāniyye(t)” (Sarfe After Dinner 2022).

¹⁷“Fa-hōn ‘anā wajaḍet it-taṣawwuf” (ibidem).

¹⁸“Bass ba’d il-mi’(a)t sanna(t) al-‘ulā fi qur‘ān majmū’, šār fi naṣṣ bidarris-l-‘ira’a(t)u [...] Tab‘ān, al-mujtama’a al-islāmiyy ‘am bitkawwan, ‘ainḍna ‘awašim, ‘ainḍna mudun” (Sarfe After Dinner 2021).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Cărți:

- Al-Hamad, M. (2021). *Signs and Gestures. Nonverbal Communication in the Qatari Culture*. Doha: Qatar University Press.
- Calbris, G. (1990). *The Semiotics of French Gestures*. Bloomington: Indiana University Press.
- Calbris, G. (2008). *From left to right...: Coverbal gestures and their symbolic use of space*. În Cienki, A. & Müller C. (editori). *Metaphor and Gesture*. Philadelphia: John Benjamins North America.
- Calbris, G. (2011). *Elements of meaning in gesture*. În Kendon, A. (editor). *Gesture Studies*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Cienki, A. (2008). *Why study metaphor and gesture?* În Cienki, A. & Müller C (editori). *Metaphor and Gesture*. Philadelphia: John Benjamins North America.
- Ellyson, S. L. & Dovidio J. F. (editori). (1985). *Power, Dominance, and Nonverbal Behavior*. New York: Springer-Verlag.
- Hall, E. T. (1959). *The Silent Language*. New York: Doubleday & Company.
- Hall, E. T. (1990). *The Hidden Dimension*. New York: Anchor Books.
- Hitti, P. (1965). *A Short History of Lebanon*. Londra: Macmillan and Company Limited.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mehrabian, A. (1991). *Silent Messages*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Salibi, K. (2002). *A House of Many Mansions. The History of Lebanon Reconsidered*. Londra: I.B. Tauris & Co Ltd.
- Thomas, K. (1991). *Introduction*. Bremmer, J. & Roodenburg, H. (editori). *A Cultural History of Gesture. From Antiquity to the Present Day*. Cambridge: Polity Press.

Articole în reviste:

- Barakat, R. A. (1973). Arabic Gestures. *The Journal of Popular Culture*. (vol. 6). p. 749-793.
- Böwering, G. (1997). The Concept of Time in Islam. *Proceedings of the American Philosophical Society*, (vol. 141). p. 55-66.
- Feghali, E. (1997). Arab Cultural Communication Patterns. *International Journal of Intercultural Relations* (vol. 2). p. 345 – 378. Marea Britanie: Elsevier Science Ltd.
- Johnson, H., Ekman, P., Friesen W. (1975). *Communicative Body Movements*. *Semiotica*. p. 335-353. Haga: Mouton Publishers.

Resurse web:

- Dexonline*. (n.d.). Maronită. În *Dexonline*. <https://dexonline.ro/definitie/maronita/definitii> (accesat la 05.05.2023)
- Dexonline*. (n.d.). Şiit. În *Dexonline*. <https://dexonline.ro/intrare/şiiit/249409/definitii> (accesat la 05.05.2023)
- Dexonline*. (n.d.). Şiism. În *Dexonline*. <https://dexonline.ro/definitie/şiiism> (accesat la 05.05.2023)
- Hachem, M. (2018). 8 Excellent Signs Arabs Use All The Time. [video] YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=U7aX28m0TDU&t=34> (accesat la 01.03.2023)
- Maalej, Z. (2020). The structure and conceptualization of time in Tunisian Arabic. https://www.researchgate.net/publication/339955786_The_structure_and_conceptualization_of_time_in_Tunisian_Arabic (accesat la 15.03.2023)
- Paul Ekman Group. (2023). <https://paulekman.com> (accesat la 05.05.2023)
- Sarde After Dinner. (Host) (2022). Bilal Orfali: Unwrapping the mysteries of Sufism | Sarde (after iftar) podcast #71. [video podcast]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DR4silWozbk> (accesat la 20.11.2022)
- Sarde after Dinner. (Host) (2021). Charles Al-Hayek: Lebanon's History, Heritage & Roots | Sarde (after dinner) Podcast #29. [video podcast]. YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=bFagwgZSppc&t=2886s> (accesat la 15.11.2022)

fenomenul diglosiei în limbă arăbă

de Elena WAGNER

ABSTRACT

In between the written and the spoken, lies the true essence of a language: the way it is used to express and convey the various aspects of life – be they colloquial or formal.

Functioning as the sole or national language of at least twenty countries, with more than 300 million speakers around the world, Arabic language represents a complex phenomenon in itself, integrating the written language of the Holy Quran, the modern standard language and numerous other contemporary spoken varieties.

In 1959, the American linguist Charles A. Ferguson revived the concept of diglossia, which refers to the coexistence of a standard language and several other colloquial varieties - a true image of the Arab world, where life is lived through colloquial varieties, but regulated through the standard language.

Limba ca fenomen social

Limbiile îi pot fi atribuite nenumărate definiții, însă, privind imaginea de ansamblu a unei societăți, limba poate fi caracterizată drept elementul care conferă sens vieții cotidiene. Indiferent de forma ei de reprezentare, limba este nelipsită în toate aspectele sociale, ca element ce stă la baza creării relațiilor interumane.

Într-o societate, un individ se regăsește în diferite situații de comunicare; fie că dorește să explice o anumită idee, să ceară un sfat, să relateze o întâmplare sau să își exprime o nemulțumire, acesta resimte nevoia de a le verbaliza. În același timp, limba poate deveni un instrument de manipulare, de manifestare a puterii sau de redobândire a ei. Având în vedere aceste aspecte, limba poate fi considerată un fenomen social fără de care majoritatea relațiilor sociale nu ar exista, o lentilă prin intermediul căreia individul analizează și înțelege lumea înconjurătoare.

Încă din anul 1922, filosoful Ludwig Wittgenstein înaintea următoarea afirmație, îndelung dezbătută și catalogată adesea drept controversată: Limitele limbii mele sunt limitele lumii mele¹ (Leubner 2009: 142).

Pe de o parte, privit dintr-o perspectivă psihologică, limbajul este considerat a fi expresia gândirii. Așadar, rolul său este acela de a comunica un conținut mental, prin emiterea și transmiterea de idei, ceea ce atribuie limbii o funcție pur tehnică (Barker 1945: 228).

Pe de altă parte, limbajul poate descrie relația dintre limba vorbită și grupul său vorbitor, furnizând informații despre statutul și organizarea respectivului grup.

Din perspectivă sociologică, antropologul George C. Barker menționează următoarele funcții ale limbajului (Barker 1945: 230):

1. Limbajul ca formă de socializare, fiind codul de comunicare al membrilor grupului. Dialectul sau varietatea lingvistică utilizată devine un simbol al solidarității sociale.

2. Limbajul ca instrument de prezervare culturală, prin intermediul căruia cultura este transmisă din generație în generație.

3. Limbajul ca factor al individualizării personale la nivelul grupului. Spre exemplu, prin maniera în care vorbește, individul se diferențiază de restul membrilor grupului.

4. Limbajul ca factor indicator al statutului deținut la nivelul grupului. Pot fi identificate atitudinile dominante, de egalitate sau de subordonare.

Limba arăbă - liantul unei națiuni

Lumea arăbă este o zonă de o complexitate lingvistică aparte, în care araba coranică, araba literară (sau standard) și varietățile dialectale locale se împletesc la nivelul discursului; tuturor acestora li se poate alătura o limbă complet diferită (ca limba engleză sau limba franceză), însușită de vorbitori ca urmare a pătrunderii influenței occidentale la nivel local. Este un loc în care oamenii, de-a lungul secolelor, au luptat nu numai pentru suveranitate și dreptate socială, ci și pentru dobândirea independenței lingvistice și dezvoltarea limbii standard, în acord cu evoluțiile lumii înconjurătoare. Nu în ultimul rând, limba a devenit adesea un instrument politic, utilizat pentru justificarea unor decizii sau a unor opinii (Hashem-Aramouni 2011: 18).

În pofida faptului că granițele statelor arabe sunt trasate în mod clar pe harta lumii, aceste țări împărtășesc două valori fundamentale în fața cărora hotarele se estompează, iar popoarele devin o singură națiune. Aceste două elemente comune sunt islamul și limba arăbă, prin care este exprimată cultura religioasă (Hourani 2010:97).

Din punct de vedere istoric, limba arăbă aparține ramurii de limbi semitice, care cuprinde limbi din familia afro-asiatică. Grupul semitic a acoperit, inițial, următoarele zone: Levant², Semiluna Fertilă³ și Peninsula Arabă. Subfamilia semitică include limbi dispărute, cum ar fi feniciană, limbi pe cale de dispariție, precum aramaica, și cele care au supraviețuit, respectiv ebraica și araba.

În perioada preislamică, triburile arabe care trăiau în Peninsula Arabă și în regiunile sale învecinate aveau o tradiție poetică orală înfloritoare, ale cărei opere au fost însemnate grafic cu mult mai târziu, începând cu secolul VIII e.n. Având în vedere această practică a arabilor beduini, despre araba scrisă a secolelor III-VII e.n. se cunosc foarte puține aspecte, singurele dovezi epigrafice disponibile din acea perioadă fiind cele descoperite în Deșertul Sirian, datând din secolul IV e.n.

În ceea ce privește originea grafiei arabe, acest subiect a fost îndelung dezbătut în ultimele două secole.

¹“The limits of my language mean the limits of my world” (Leubner 2009: 142).

²Regiunea situată de-a lungul țărmurilor estice ale Mării Mediterane, corespunzând Israelului modern, Iordaniei, Libanului, Siriei și anumitor zone adiacente (Levant 2021).

³Semiluna Fertilă, denumită adesea „leagănul civilizației”, este regiunea istorică asemănătoare ca formă cu o semilună, din Asia de Vest și Africa de Nord, care cuprinde actualele țări Irak, Turcia, Siria, Liban, Israel, Palestina și, pentru unii savanți, Egipt (UChicago News, n.d.).

Ca urmare a diferențelor de opinie, în rândul savanților s-au format două tabere: prima dintre ele afirmă că grafia arabă derivă din scrierea nabateană, pe când cea de-a doua susține derivarea sistemului de scriere arabă din grafia siriacă (Mansour 2018: 245). Dovezi există și de-o parte, și de cealaltă, astfel că ambele teorii pot fi acceptate ca fiind verosimile (Mansour 2018: 248).

Apariția islamului în secolul VII avea să schimbe definitiv soarta limbii arabe. Dintr-o limbă aflată într-un con de umbră, araba devine limba prin intermediul căreia Profetului Muḥammad îi este revelat mesajul coranic. Astfel, araba dobândește statutul de limbă liturgică a islamului, fiindu-i recunoscut caracterul sacru de către musulmanii de pretutindeni. Ulterior, standardizarea limbii s-a putut realiza prin intermediul a două surse principale: textul Coranului și poezia preislamică.

Araba a căpătat o și mai mare însemnătate odată cu instaurarea și, mai apoi, cu expansiunea Imperiului Islamic, derulată între secolele VII-XII e.n., când devine o limbă de circulație internațională a civilizației și a culturii, a cercetării și inovației științifice, dar și a diplomației și administrației.

În prezent, există 25 de state⁴ în care limba arabă este recunoscută ca limbă oficială principală sau secundară și alte șase state⁵ în care este vorbită în cadrul comunităților minoritare. Cât despre numărul vorbitorilor nativi de limbă arabă, acesta se ridică la aproximativ 313 milioane de persoane, fapt ce situează araba pe poziția a cincea în topul celor mai vorbite limbi pe plan mondial (Doochin 2019).

Al-fuṣḥā versus al-^ʿāmmiyya

Este necesară menționarea faptului că denumirea generală de „limba arabă” nu reflectă realitatea lingvistică a lumii arabe, întrucât cuprinde mai mult decât o singură variantă standard; înglobează nu numai araba clasică sau coranică, ci și nenumărate varietăți dialectale, considerate a fi adevăratele limbi materne ale vorbitorilor nativi.

Pe de o parte, există *al-fuṣḥā*, limba literară sau standard (*Modern Standard Arabic*, de acum MSA), ce are un caracter formal și este utilizată la nivel înalt, atât în exprimarea scrisă, cât și orală. Învățarea acesteia presupune o educație oficială, întrucât nu este folosită în exprimarea colocvială și nu are caracter de limbă maternă.

În ceea ce privește araba clasică sau coranică (*Classical Arabic*, de acum CA), profesorul egiptean de sociolingvistică, Reem Bassiouney (2009), susține că diferențierea dintre MSA și CA este o „invenție occidentală”, întrucât între cele două nu există diferențe gramaticale, ci doar deosebiri ce țin de sferele lexicală și stilistică (Bassiouney 2009: 12).

Pe de altă parte, în conversația uzuală se recurge la *al-^ʿāmmiyya*, araba colocvială, mai precis la varietatea dialectală locală. Harta lingvistică a lumii arabe este brăzdată de izoglose⁶ și fascicule de izoglose, care separă și grupează varietățile limbii arabe. În interiorul granițelor unui stat, vorbitorii recurg la dezvoltarea unor dialecte specifice orașelor sau chiar satelor în care locuiesc. Cu toate că împărtășesc trăsături comune, fiecare dintre ele prezintă elemente cu rol diferențiator.

Pentru o mai bună înțelegere a situației lingvistice din zona arabă (sud-vestul Asiei, nordul și nord-estul Africii), filologul Nadia Angheliescu propune o paralelă între „spectrul lingvistic” și spectrul solar:

După cum se știe, spectrul solar apare ca un continuum, în care nu există granițe „obiective” între culori; diverse limbi decupează din acest spectru porțiuni diferite (sau eventual asemănătoare), cărora le dau nume. [...] Similar, în arcul de cerc imaginar pe care îl reprezintă „limba arabă”, unii autori decupează (deci numesc) două porțiuni, cărora le spun „limba arabă literară” și „limba arabă vorbită” (aceasta din urmă fiind subîmpărțită în dialecte locale) (Angheliescu 2009: 329).

Delimitarea variantelor dialectale de arabă nu respectă criteriile stricte. Varietățile pot fi grupate conform criteriului geografic, rezultând următoarele subgrupe: arabă levantină, arabă din Golf, arabă egipteană și arabă magrebiană (nord-africană). Fiecare țară arabă dispune de propriul dialect, spre exemplu: arabă marocană, arabă libaneză, arabă tunisiană. Însă, aceste denumiri generalizate sunt de cele mai multe ori convenționale, întrucât se referă la dialectele capitalelor, al căror prestigiu le-a transformat, treptat, în repere lingvistice. Pe teritoriul unui stat există cel puțin trei varietăți dialectale; cele urbane pot fi diferite de cele rurale sau pot interveni influențe externe, în funcție de poziția geografică a localității în care este vehiculată varietatea respectivă.

Delimitarea variantelor dialectale de arabă nu

respectă criteriile stricte. Varietățile pot fi grupate conform criteriului geografic, rezultând următoarele subgrupe: arabă levantină, arabă din Golf, arabă egipteană și arabă magrebiană (nord-africană). Fiecare țară arabă dispune de propriul dialect, spre exemplu: arabă marocană, arabă libaneză, arabă tunisiană. Însă, aceste denumiri generalizate sunt de cele mai multe ori convenționale, întrucât se referă la dialectele capitalelor, al căror prestigiu le-a transformat, treptat, în repere lingvistice. Pe teritoriul unui stat există cel puțin trei varietăți dialectale; cele urbane pot fi diferite de cele rurale sau pot interveni influențe externe, în funcție de poziția geografică a localității în care este vehiculată varietatea respectivă.

Conceptul de diglosie

În anul 1959, lingvistul Charles A. Ferguson propune conceptul de diglosie (*diglossia*), pe care îl explică astfel: o situație lingvistică relativ stabilă în care coexistă dialecte primare ale limbii și o varietate suprapusă divergentă și codificată (adesea mai complexă din punct de vedere gramatical), vehiculată al unui corp mare și respectat de literatură scrisă, care este învățată în mare parte prin educație formală și este folosită, de cele mai multe ori, în scris sau în comunicarea formală, dar nu este întrebuințată de niciun sector al comunității pentru conversații uzuale (Ferguson 1959: 336).

Pentru a exemplifica acest fenomen, Ferguson propune analizarea comunităților vorbitoare de limbă italiană și limbă persană, subliniind că mulți exponenți nativi ai acestora recurg la limba standard în contexte oficiale sau în conversațiile purtate cu vorbitori ai altor dialecte, pentru a se putea înțelege reciproc, pe când, într-un mediu familial, optează pentru varietatea dialectală locală (Ferguson 1959: 325).

Unii autori folosesc termenul de diglosie ca sinonim al bilingvismului, care s-ar putea defini ca „stăpânirea de către individ sau de către comunitate a două coduri lingvistice diferite” (Angheliescu 2007: 115).

În ceea ce privește situația lingvistică a comunității vorbitoare de limbă arabă, asemănătoare celor două comunități prezentate anterior, Ferguson consideră că este una aparte și complicată, argumentând că în Bagdad, arabii creștini vorbesc araba dialectală creștină atunci când discută între ei, pe când într-o conversație la care participă și arabi musulmani, creștinii recurg la araba dialectală bagdadiană, anume cea a comunității musulmane (Ferguson 1959: 325).

Conform mențiunilor anterioare, contextul și

interlocutorul sunt elementele ce determină nivelul de limbă. Astfel, se remarcă două niveluri de limbă: înalt (high - H) și jos (low - L).

În general, nivelurile de limbă sunt utilizate, inclusiv în limba arabă, după cum urmează (Ferguson 1959: 236):

1. nivel H: predici ținute în biserici sau moschei, scrisoare personală, discurs politic, prelegere, buletin de știri, ziar, revistă, poezie, literatură;

2. nivel L: indicații/ordine, conversație uzuală, scenetă/pamflet, literatură populară.

Alegerea nivelului de limbă este esențial. Așa cum susține și Ferguson, o persoană care poate comunica fluent la nivel L va fi ridiculizată dacă alege să țină un discurs oficial într-o varietate dialectală. De asemenea, ridicolul intervine și în situația în care o persoană alege MSA într-un context informal. În același timp, la nivel oficial, clarificările aduse pe tema unei declarații oficiale, a unui discurs sau a unei prelegeri se fac, de obicei, în varietatea dialectală standard, nu în MSA.

Spre deosebire de Ferguson, lingvistul al-Said Badawi⁷ (1973) se numără printre cei care consideră oportună identificarea unor niveluri de limbă intermediare, în acord cu nivelul de școlarizare al locutorului și al gradului de standardizare a discursului. Astfel, al-Said Badawi (1973) propune următoarea clasificare (Bassiouney 2009: 14-15):

1. *fuṣḥā-t-turāṭ* („araba clasică moștenită”) - araba moștenirii literare și a Coranului, predată în scop prescriptiv în universități de renume și utilizată preponderent în scris și, mai rar, în vorbire, în cadrul programelor televizate cu tematică religioasă;

2. *fuṣḥā-l-^ʿaṣr* (MSA) - o formă simplificată a arabei clasice, creată în raport cu nevoile lumii actuale; de regulă, se folosește în buletinele de știri sau la citirea unui text, situație în care comentariile pe marginea textului pot fi enunțate în MSA numai dacă locutorul dispune de pregătirea necesară;

3. *ʿāmmiyyat al-mutaqqafīn* („dialectul cultilor”) - varietate dialectală influențată de normele MSA, ce permite a fi folosită atât în scris, cât și în vorbire, în cadrul unei discuții serioase; este utilizată în mediul academic, în procesul de predare;

4. *ʿāmmiyyat al-mutanawwirīn* („dialectul educaților”) - varietate caracteristică vorbitorilor cu studii de bază, aleasă în comunicarea de zi cu zi sau pe teme non-academice;

5. *ʿāmmiyyat al-'ummiyyīn* („dialectul

⁴Emiratele Arabe Unite, Regatul Arabiei Saudite, Regatul Bahrain, Regatul Hașemit al Iordaniei, Regatul Maroc, Republica Algeriană Democrată și Populară, Republica Arabă Egipt, Republica Arabă Siriană, Republica Ciad, Republica Djibouti, Republica Federală Somalia, Republica Islamică Mauritania, Republica Irak, Republica Libaneză, Republica Sudan, Republica Tunisiană, Republica Unită a Tanzaniei, Republica Yemen, Statul Eritreea, Statul Kuwait, Statul Libia, Statul Palestina, Statul Qatar, Sultanatul Oman și Uniunea Comorelor (Doochin 2019).

⁵Republica Cipru, Republica Federală Nigeria, Republica Islamică Iran, Republica Mali, Republica Senegal și Republica Turcia (Doochin 2019).

⁶Linie care marchează, pe o hartă lingvistică, limitele răspândirii unui fenomen fonetic, lexical sau morfologic (DEX 2009).

⁷Al-Said Badawi (1929-2014), lingvist, profesor universitar la Universitatea Americană din Cairo și autor al unor importante lucrări de referință în domeniul lingvisticii arabe.

analfabeților”) - caracterizat de absența totală a influenței MSA; apare doar în spectacole pentru copii, ocazional în seriale sau în situații comice.

Odată înțeleasă complexitatea varietăților de limbă arabă, întrebarea firească ce apare în mintea unui individ care dorește să o studieze este următoarea: „Ce ar fi mai potrivit să studiez, MSA sau o varietate dialectală?” Ca răspuns la această întrebare, Ferguson însuși relatează o anecdotă sugestivă. Într-o discuție cu un grup de arabiști⁸ erau dezbătute opinii despre modul cel mai potrivit de predare a limbii arabe pentru străini. Ferguson lansează întrebarea menționată anterior. Unul dintre arabiști nu ezită în a declara ferm că un străin nu are nevoie decât de MSA, nicidecum de cunoștințe dialectale, subliniind faptul că el însuși folosește în vorbire numai MSA. La puțin timp după această afirmație, respectivul preia un apel, în cadrul căruia adresează, în registru dialectal, întrebarea: „*Šlōn-ki?*”⁹ Auzind aceasta, Ferguson îi reamintește arabistului afirmația sa anterioară, conform căreia el nu recurge niciodată la araba dialectală în vorbire, iar respectivul răspunde: „Oh, vorbeam doar cu soția mea!” (Ferguson 1990: 44).

Influența naționalismului arab asupra limbii arabe

Panarabismul, numit și arabism sau naționalism arab, reprezintă o mișcare sau un curent ideologic ce susține unitatea culturală și politică a țărilor arabe. Originile sale datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, când creșterea nivelului de alfabetizare în rândul populației arabe din Orientul Mijlociu a condus la o reînnoire a culturii și spiritualității arabe (cunoscută sub numele de *Nahḍa* sau *an-nahḍat^u-l-ʿadabiyya*) (Pan-Arabism n.d.). Având un caracter laic și socialist, mișcarea pan-arabă a condus la unificarea țărilor arabe în acțiunea de obținere a independenței față de Imperiul Otoman (1918) precum și de respingere a hegemoniei occidentale.

Câștigarea independenței la mijlocul secolului XX și dominația naționalismului panarab în majoritatea țărilor din Orientul Mijlociu și Nordul Africii au reprezentat principalele două motive care au determinat stigmatizarea varietăților dialectale arabe. Interesul manifestat pentru acestea era considerat un mijloc de slăbire a unității arabe. Drept consecință, toate statele arabe au ales MSA ca limbă oficială a țării, iar cei care

acționau pentru promovarea limbilor arabe locale au fost marginalizați din punct de vedere politic. În lumea arabă, se dorea ca MSA să acționeze ca un liant, o limbă comună între toți vorbitorii de arabă și, în cele din urmă, prin intermediul educației și al mass-mediei, să înlocuiască dialectele locale (Miller & Caubet 240).

Principalul susținător al ideologiei panarabe a fost Gamal Abdel Nasser, președinte al Egiptului în perioada 1954-1970, cel care, în 1958, a reușit o unire a Egiptului cu Siria, constituind Republica Arabă Unită, care a funcționat doar trei ani (John 2023).

După moartea lui Abdel Nasser, panarabismul a cunoscut un declin considerabil, în pofida efortului depus de anumiți președinți de state arabe, care au încercat, totuși, să își asume rolul de lider al națiunii arabe, printre care și președintele Irakului, Saddam Hussein.

Studiu de caz

Saddam Hussein, sau Ṣaddām Ḥusayn al-Tikrītī, s-a născut în Irak, în anul 1937, în satul Al-ʿAwjah, din apropierea orașului Tikrit. În mod firesc, era vorbitor nativ de arabă dialectală de Tikrit. Cu timpul, a dobândit cunoștințe de arabă dialectală bagdadiană, varietatea predominantă în capitala Irakului.

În Irak, arabele dialectale sunt divizate în două categorii: arabe de tip *qaltu* și arabe de tip *galat* - diviziune a fost propusă de Haim, în anul 1964, în lucrarea sa *Communal dialects in Baghdad*. *Qaltu* și *galat* reprezintă două variante de pronunție a formei verbale de indicativ, persoana I, perfect compus a verbului „a spune”. Regăsită în araba literară drept *qultu* („eu am spus”), forma este pronunțată fie *qaltu*, fie *galat*, și anticipează transformările fonetice apărute la nivelul respectivelor arabe vernaculare.

Conform datelor lui Haim, evreei și creștinii din Irak vorbeau araba dialectală de tip *qaltu*, în timp ce populația musulmană nomadă, sedentarizată și beduină vorbea dialecte *galat*. În Bagdad, situația lingvistică era una deosebită, întrucât musulmanii vorbeau arabă *galat*, iar evreei și creștinii vorbeau două variante distincte de arabă *qaltu*. Între timp, au intervenit modificări de ordin lingvistic, ca urmare a migrației populației.

În ceea ce privește araba de Tikrit, aceasta este vorbită în nordul Irakului și aparține ramurii *qeltu*, mai precis dialectelor de Tigru. Fiind o varietate vehiculată într-o zonă geografică restrânsă, Saddam Hussein nu a utilizat-o în discursurile adresate publicului larg.

Cât despre araba dialectală bagdadiană, aceasta aparține ramurii *galat* și reprezintă dialectul predilect al capitalei, dar și cel la care Saddam Hussein a recurs cel mai frecvent, cu scopul de a transmite mesajul pe înțelesul poporului irakian. Astfel, varietatea lingvistică constituie elementul de legătură între lider și popor, cel prin intermediul căruia diferența de statut social dintre emițător și receptor este minimizată, iar Saddam Hussein devine un „frate” al irakianului, așa cum s-a și autointitulat.

De remarcat faptul că Saddam Hussein a acordat o deosebită importanță limbii arabe literare. Discursurile sale publice, adresate națiunii arabe, au fost atent rostite, iar fluența denotă că au fost temeinic pregătite în prealabil. În calitate de prim om în stat, greutatea mesajului transmis și contextul au impus menținerea unui nivel înalt de limbă.

Obiectul studiului îl reprezintă înregistrarea audio-video a uneia dintre pledoariile președintelui irakian, adresate în sala de judecată, ca răspuns la acuzațiile aduse (Historical Speeches TV 2016). Este interesant de observat modul în care nivelul limbii fluctuează în condiții extreme de stres – acesta risca pedeapsa capitală, conform propriilor declarații fusese supus unor abuzuri fizice și, mai mult, discursul său era urmărit de întreaga lume.

Fragmente din discurs:

1. [MSA] *Ḥaẓarat ʔl-qāzī... ʿAnā, ʿindama ʿatakallam, taraʿanī ʿaḥūk, ʿaḥūk bi-l-maʿnā ʿaḥūl-ʿIrāq, ʿaḥū l-ʿumma.*

Traducere în limba română: Stimate judecător... Când vorbesc, priviți-mă ca pe un frate al vostru, un frate al vostru în sensul de frate al Irakului, frate al națiunii.

Acesta este modul în care Saddam Hussein și-a început pledoaria, adresându-i-se inițial judecătorului în araba literară. În acest fragment, singurul element dialectal apare la nivel fonetic, unde sunetul „ḍ” este pronunțat ca „z”, trăsătură specifică varietăților dialectale irakiene.

Ulterior, schimbul de replici s-a precipitat, deoarece Saddam Hussein a considerat că nu i s-a acordat ocazia să își argumenteze opinia, sens în care i s-a adresat din nou judecătorului:

2. [BA] *Nḥīnī maḡāl, nḥīnī maḡāl, (...) lā t-qaṭʿa-nī.* Traducere în limba română: Dă-mi ocazia, dă-mi ocazia, (...) nu mă întrerupe.

Verbul niṭā, (specific varietăților dialectale irakiene) este utilizat ca echivalent al verbului *ʿaṭā* în MSA, „a da”. Reprezentând o intervenție neoficială, este emisă prin intermediul BA.

3. [MSA] *Wa ʿanā fihā, hunā, lā udāfiʿ an Ṣaddām Ḥusseyṅ. Sābiq^{an} qult ʿinna nafs Ṣaddām Ḥusseyṅ ʿakbar min ʿan udāfiʿ an-hu ḥattā Ṣaddām Ḥusseyṅ.*

Traducere în limba română: Eu, aici, nu îl apăr pe Saddam Hussein. Anterior, am spus că Saddam Hussein însuși este prea mare pentru a fi apărat până și de Saddam Hussein.

În acest fragment, pentru a sublinia importanța cuvintelor sale și pentru a-și contura imaginea în modul cel mai solemn, președintele irakian a recurs la MSA; a vorbit rar, a accentuat și a repetat numele de trei ori la nivelul frazei.

4. [MSA+BA] *Al-ʿislām dīn ʔd-dawla. ʔnabbih marteyn ʿalā waqt eṣ-ṣalā, lākin tuhmil. (...)Kīf? Yuʿaḡḡil rabb el-ʿālamīn. Yuʿaḡḡil ḥaqq rabb el-ʿālamīn wa yusmaḥ li-l-ʿifāda?*

Traducere în limba română: Islamul este religia țării. V-am atras atenția de două ori că este ora rugăciunii, dar s-a ignorat. (...) Cum? Este amânat Dumnezeu, este amânat dreptul lui Dumnezeu și se permite o mărturie?

Prin alternanța dintre MSA și BA, locutorul a dorit să accentueze importanța afirmației sale. În același timp, s-a apropiat de musulmanii de pretutindenii prin respectul acordat valorilor islamului, indiferent de situație. A respectat topica și morfologia MSA, însă s-a apropiat de public prin alterări fonetice, precum transformarea morfemului de dual „-āni/-ayni” în „-eyn” și a grupului de sunete „-ay” în „-ī”.

5. [BA] *ʿAnī bas min Allah ʿaḥāf.* Traducere în limba română: Eu mă tem doar de Dumnezeu.

Făcând, din nou, apel la credință, Saddam Hussein a redevenit un om din popor, care, potrivit spuselor sale, nu s-a temut nici de rivalii săi, nici de sentință, ci doar de Dumnezeu; demnitatea, manifestată lingvistic în registru colocvial, a devenit un scut al imaginii sale în fața poporului irakian, poziționându-se, încă o dată, în rolul de „frate” al acestuia. În această situație, se remarcă *ʿanī* („eu”) ca variantă dialectală a pronomelui de persoana I singular, *ʿanā* („eu”), în MSA. De asemenea, este utilizată conjuncția *bass* („doar”) caracteristică varietăților arabe dialectale, și nu corespondentul său în MSA, *faqaṭ* („doar”).

6. [BA] *Lā, lā, min faẓlak. Min faẓlak, ʿanī mū ṭālib madrasa ʿindak. Yaʿnī mā ṭhalīnī ʿaḥēt bi-t-ṭarīqa mā ʿarīd-hā li-yya wa lā la-k wa lā li-ayy waḥəd.*

Traducere în limba română: Nu mă faceți să vorbesc într-un mod pe care nu-l doresc pentru mine, și nici pentru dumneavoastră sau oricine altcineva.

⁸ Arabist, -ă, arabiști, -ste, s. m. și f. Specialist în arabistică. – Din germ. Arabist (DEX 2009).

Arabistică s. f. Disciplină care studiază limba, istoria, cultura etc. popoarelor arabe. – Arabist + suf. -ică (DEX 2009).

⁹ Traducere în limba română: Ce faci? – formă utilizată în arabă dialectală bagdadiană, dar și în alte dialecte vorbite în zona de est a lumii arabe.

La nivel fonetic, regăsim același sunet *d* pronunțat ca *z*. Se observă transformarea sunetului *k* în *č* - trăsătură fonetică reprezentativă a arabei bagdadiene. În plus, apare particula de negație *-mū*, ca marcă a arabei bagdadiene; particula este urmată de substantivul *ṭālib* („student”) și substituie verbul „a fi” (*Anī mū ṭālib*. Traducere în limba română: Eu nu sunt student.)

Privind în ansamblu aceste fragmente, se poate spune că un discurs natural nu poate fi niciodată emis într-un singur registru lingvistic. Din contră, se remarcă pasaje de MSA îmbinate cu pasaje de arabă bagdadiană pură, cât și pasaje în care MSA se împletește cu secvențe de BA.

Această tendință fluctuantă a nivelului de limbă este larg întâlnită în rândul vorbitorilor de limbă arabă, indiferent de studiile urmate sau de statutul social pe care îl dețin.

Concluzie

Limba arabă este un fenomen complex, aflat în permanentă schimbare, și, asemenea oricărei alte limbi, luptă să țină pasul cu nevoile vorbitorilor săi și cu transformările lumii înconjurătoare.

De-a lungul istoriei, limba arabă a funcționat ca liant al lumii arabe, fiind limbă a culturii, a religiei și a evoluției. În formele ei vernaculare, araba a reprezentat instrumentul prin intermediul căruia realitatea vorbitorilor ei a prins viață.

Într-un univers marcat de migrație și globalizare, diglosia rămâne și va continua să reprezinte un fenomen amplu la nivel social.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Cărți:

- Aboeazz, M. (2016). A History of the Arabic Language and the Origin of Non-dominant Varieties of Arabic. În R. Muhr, K. E. Fonyuy, Z. Ibrahim & C. Miller (Eds.). *Pluricentric Languages Across Continents: Features and usage*, p. 175-187.
- Angheliescu, N. (2007). *Introducere în studiul limbii*. București: Editura Universității.
- Angheliescu, N. (2009). *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură*. Iași: Polirom.
- Bassiouny, R. (2009). *Arabic Sociolinguistics: Topics in Diglossia, Gender, Identity, and Politics*. Edinburgh University Press.
- Blanc, H. (1964). *Communal dialects in Baghdad*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ferguson, C. A. (1990). *Come forth with a Surah like it: Arabic as a measure of Arab society. Current issues in Linguistic Theory*, p. 39-51.
- Hashem-Aramouni, E. (2011). The impact of diglossia on Arabic language instruction in higher education: *Attitudes and experiences of students and instructors in the U.S. California State University*, Sacramento (Doctoral dissertation, California State University). Sacramento, CA.
- Hourani, A. (2010). *Istoria popoarelor arabe*. Iași: Polirom.
- Leubner, B. J. (2009). *The limits of my language: Wittgenstein and contemporary American poetry*, Boston, Massachusetts: Northeastern University.
- Miller, C., Caubet D. (2010). Arabic sociolinguistics in the Middle East and North Africa (MENA). *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World*. New York: Routledge.
- Tawfic, F. E. & Bill, J. A. (1987). *Pan-Arabism and Arab Nationalism. The Continuing Debate*. Boulder and London: Westview Pres.

Resurse web:

- Pan-Arabism*. (2015). În *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Pan-Arabism> (accesat la 22.03.2023)
- Barker, G. C. (Summer 1945). ETC: *A Review of General Semantics* (vol. 2). p. 228-234. <https://www.jstor.org/stable/42575938> (accesat la 22.03.2023)
- Doochin, D. (2019). How Many People Speak Arabic Around the World, and Where? <https://www.babbel.com/en/magazine/how-many-people-speak-arabic> (accesat la 22.03.2023)
- Fertile Crescent. (2023). În *Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Fertile-Crescent> (accesat la 23.03.2023)
- John, St. Robert. (2023). Gamal Abdel Nasser. În *Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Gamal-Abdel-Nasser> (accesat la 23.03.2023)
- Levant. (2021). În *Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Levant> (accesat la 23.03.2023)
- Ferguson, C. A. (1959). *Diglossia*. <https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659702> (accesat la 23.03.2023)
- Historical Speeches TV. (2016). Saddam Husseins final speech [video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=jG5gcZH_wX8 (accesat la 23.03.2023)
- Mansour, K. (2018). On the Origin of Arabic Script. *Proceedings of Graphemics in the 21st Century*. Brest: Fluxus Editions, p. 245-255. www.fluxus-editions.fr/gla1-mans.pdf (accesat la 23.03.2023)
- UChicago News. (n.d.). The Fertile Crescent, explained. *The Day Tomorrow Began: The genesis of a world-changing ideas*. <https://news.uchicago.edu/explainer/fertile-crescent-explained> (accesat la 23.03.2023)

Teze de doctorat:

- Hashem-Aramouni, E. (2011). The impact of diglossia on Arabic language instruction in higher education: *Attitudes and experiences of students and instructors in the U.S. California State University*, Sacramento (Doctoral dissertation, California State University). Sacramento, CA.

„Dacă țara nu ne-a cunoscut,
înseamnă că nu am dezamăgit-o.”

(Mukasei & Mukasei 2004:218)

NUME DE COD: ZEFIR ȘI ELZA

O VIAȚĂ ÎN SLUJBA PATRIEI

de Natalia VOICU

ABSTRACT

The purpose of this article is to give readers the opportunity to familiarize themselves with the work of a special category of intelligence officers of one of the most powerful and influential Soviet and Russian secret services - GRU¹.

This review of the autobiographical book entitled "Zephyr and Elza: illegal intelligence operatives"², by Mikhail and Elizaveta Mukasei, aims to present in a captivating and easy to understand way several relevant aspects of the tumultuous life of the two GRU officers. Through the method of inductive reasoning, the public is encouraged to discover certain unprejudiced information related to the training of illegal Soviet intelligence operatives, as well as to their assigned tasks meant to be fulfilled abroad.

¹ GRU (Glavnoe razvedivatelnoe upravlenie) - serviciul secret al armatei URSS, predecesorul actualii Direcții Principale de Informații a Statului Major al Forțelor Armate ale Federației Ruse. Sarcinile trasate ofițerilor GRU vizează, în principal, culegerea de informații din următoarele domenii: politico-militar, economico-militar, tehnico-militar și strict militar (Ministry of Defence of the Russian Federation n.d).

² În original: Zefir i Elza: razvedciki-nelegali.

Începuturile

Autobiografia semnată de soții Mihail și Elizaveta Mukasei, intitulată „Zefir și Elza: ofițeri de informații-ilegali”, vede lumina tiparului în anul 2004, evidențiind două principale aspecte ale carierei de ofițeri de informații a celor doi autori: prima jumătate a carierei, care coincide cu operarea în cadrul rezidenturii legale a serviciului secret al armatei URSS, și cea de-a doua jumătate, care corespunde activității lor în calitate de membri ai rezidenturii ilegale, tot în cadrul aceluiași serviciu. Informațiile prezentate în această carte pot fi considerate relevante, deoarece contribuie la întregirea imaginii de ansamblu cu privire la activitatea spionilor sovietici, confirmând totodată unele detalii aduse deja la cunoștința publicului atât prin volume parțial autobiografice ale unor foști ofițeri de informații din perioada sovietică, cât și din alte surse deschise (ex. interviuri, articole publicate în urma unor deconspirări). De asemenea, informațiile din volum sunt valoroase și prin prisma faptului că devin accesibile și publicului care nu cunoaște limba rusă. Din cercetările efectuate, rezultă că volumul nu a fost până în prezent tradus în alte limbi, nici chiar în limba engleză.

Născuți în părți diferite ale Uniunii Sovietice, însă aduși împreună de soartă, Mihail Mukasei³ și Elizaveta Emelianova⁴ s-au cunoscut, s-au îndrăgostit, și-au întemeiat o familie, după care au făcut înconjurul lumii. Nu ca turiști, ci ca GRU-iști.

Povestea soților Mukasei a început la Universitatea din Leningrad, în anul 1930. Elizaveta era studentă în primul an la Facultatea de Biologie, iar viitorul ei soț - la cea de Economie și Geografie. Așa cum au aflat mai târziu, perioada imediat următoare finalizării studiilor superioare a coincis cu o perioadă în care părăsirea de către numeroși ofițeri de informații sovietici a organizației din care făcuseră parte a determinat necesitatea ocupării unui număr egal de locuri vacante (acești ofițeri fie plecaseră de bunăvoie, ajungând în rezervă, fie fuseseră lichidați). În locul lor era nevoie de figuri tinere, fără niciun fel de legături anterioare cu serviciile speciale, cu o biografie „imaculată”. Pe când se pregătea să devină inginer, tânărul Mukasei a primit o propunere neașteptată, aceea de a îmbrățișa cariera de ofițer de informații imediat după absolvirea Institutului de Limbi Orientale din Leningrad.

Cele două limbi străine în care urma să se specializeze, bengali și engleză - studierea limbii bengali fiind pe atunci condiționată de cunoștințele avansate de engleză -, reprezentau indiscutabil un atu, alături de cunoașterea strălucită atât a limbii polone, cât și a limbii belaruse. Cu rădăcini modeste, însă cu o ambiție de fier, o doză de noroc și mult sprijin din partea persoanelor potrivite, Mihail Mukasei a fost treptat ghidat spre un destin la care nici nu visase. Soția i-a fost mereu alături, urmându-l atât în SUA, cât și în alte zeci de țări de pe glob.

Diplomați în SUA

Soții Mukasei au fost trimiși la Consulatul din Los Angeles de către GRU în perioada 1939-1943. În această perioadă, care a coincis cu cel de-al Doilea Război Mondial, viceconsulul Mihail „Mike” Mukasei a reușit, apelând la surse de încredere, să confirme informații cruciale despre poziția japonezilor față de posibilitatea confruntării directe cu Moscova. Serviciile secrete ruse ținteau căminul Hollywoodului pentru crearea rezidenturii lor diplomatice tocmai datorită faptului că o mare parte dintre starurile de cinema, scriitori și intelectuali se plimbau adesea pe coridoarele celor mai importante instituții guvernamentale din SUA. Odată intrat în contact cu o persoană care se bucura de încrederea conducerii politice a țării, un consul – sau, de ce nu, chiar și un viceconsul carismatic și cu pregătire informativă – putea dezvolta un întreg sistem de pârgii prin care să aibă acces la cea mai periculoasă armă: informația.

Operațiunea AMIGO

Viceconsulul Mukasei întâmpina navele în port și era prezent și la plecarea lor, aceste activități intrând în atribuțiile sale profesionale. Vizitarea repetată și regulată a portului i-a înlesnit diplomatului acoperit stabilirea de bune relații cu anumiți reprezentanți ai autorităților de control - vameși. Acest aspect s-a dovedit a fi extrem de important pentru succesul operațiunii „Amigo”. Amigo era un cetățean sovietic care opera în calitate de ilegal în Mexic, însă, dat fiind faptul că ajunsese în atenția contraspionajului mexican, s-a văzut nevoit să treacă ilegal granița cu SUA, obiectivul său fiind să ajungă la consulatul din Los

Angeles și, într-un final, înapoi în Uniunea Sovietică. Conform planului elaborat de Mukasei, Amigo trebuia să părăsească portul la bordul navei „Batumi” în calitate de membru al echipajului, ceea ce necesita o diversiune. De comun acord cu Aleksei Kuzmici Zaițev, căpitanul vasului, a fost organizat un banchet la care au fost invitate 25 de personalități celebre de la Hollywood. Al 26-lea invitat, Amigo, a fost trecut cu vederea de către vameșul John, care, dezarmat de încrederea pe care viceconsulul o câștigase deja în ochii lui, nu a mai verificat personal dacă numărul de invitați indicat de „Mike” coincidea cu cel real. După banchet, în aceeași seară, „Batumi” a navigat spre țărmurile Uniunii Sovietice. Operațiunea fusese încununată de succes.

O ofertă de nerefuzat

După revenirea în URSS, soții Mukasei au fost abordați de generalul Aleksandr Korotkov⁵, cunoscut printre ofițeri drept *regele ilegalilor*⁶. Acesta a fost, fără îndoială, un moment hotărâtor în viața celor doi. Liza și Mihail au rămas loiali sistemului în care intraseră cu câțiva ani în urmă, trecând însă de cealaltă parte a baricadei: rezidentura ilegală⁷. După ce au operat în SUA protejați de umbrela diplomatică de viceconsul, respectiv secretară tot în cadrul Consulatului, timp de 5 ani (1939-1943) și în urma unei pregătiri temeinice, soții Mukasei au ales să urmeze în continuare calea spionajului, însă cu o doză mult mai mare de risc. Aceasta a venit totuși la pachet cu mobilitatea de a acționa fără a fi sub lupa serviciilor secrete adverse de la bun început.

Legendarea

Pentru ilegali, o pregătire desăvârșită începe cu așa-numita *legendare* – crearea unei biografii fictive, cu care să se identifice în străinătate și care poate fi susținută prin documente justificative contrafăcute, scopul fiind de natură conspirativă. Și soții Mukasei și-au creat o astfel de *legendă*, pe care au perfecționat-o atât în *țara-trambulină*, cât și pe tot parcursul șederii lor în străinătate în calitate de ilegali.

Odată cu începerea simultană a pregătirii lor în vederea intrării în rândul ilegalilor GRU, Mihail Mukasei a preluat o nouă identitate și a devenit Zefir, iar soția lui - Elza. Acestea au fost numele de cod folosite de cei doi în cadrul comunicărilor ulterioare cu GRU, în scopul conspirării.

Zefir – cunoscut viitoarelor sale cunoștințe cehe și elvețiene drept Hans - a fost primul dintre soți care a ajuns în Cehoslovacia, unde avea sarcina de a învăța atât limba cehă, cât și germana, limba viitoarei sale patrii. Experiența îndelungată în învățarea rapidă și cu conștiinciozitate a limbilor străine a facilitat această sarcină. Cu ajutorul limbii cehe, ofițerul de informații acoperit a ajuns să își creeze treptat legături în diverse medii de interes, pe care le-a valorificat ulterior. În privința primei sale adrese temporare, Zefir s-a stabilit, conform indicațiilor Centrului⁸, la un ceh educat, fluent în cinci limbi, originar din Elveția. Un rol important în alegerea gazdei l-a jucat și faptul că, potrivit legendei, el și Zefir aveau aceeași obârșie. În urma unei documentări minuțioasă și din dorința de a conferi o notă de autenticitate noii sale identități, Zefir a decis să preia tragica poveste de viață a unui supraviețuitor concentrat în lagăr în timpul ocupării germane a Cehoslovaciei. Pentru a reuși să sustragă toate informațiile necesare de la meseriașul Leon, s-a dat drept jurnalist și, îndeplinindu-și misiunea cu succes, a așteptat venirea Elzei de pe meleagurile unei patrii acum adânc ascunse în sufletul său.

În noua sa postură de ilegală, Elizaveta Mukasei a devenit întruchiparea unei catolice devotate cehoslovace. Dar de ce a ales Centrul să pună accent tocmai pe componenta religioasă? Răspunsul poate fi găsit în autobiografia soților Mukasei: în țările capitaliste unde a trebuit să trăim și să muncim, în ochii autorităților, oamenilor și poliției, a fi credincios înseamnă a fi de încredere⁹ (Mukasei & Mukasei 2004:102). Totuși, Liza a avut grijă să nu lase niciodată impresia unui devotament fanatic. În scurt timp, ea nu doar că își intrase în rol, ci se contopise cu el în totalitate. Acesta era însă departe de a fi fost primul ei contact cu lumea teatrului. Concomitent cu pregătirea contrainformativă premergătoare deplasării în Cehoslovacia, Elizaveta a lucrat un timp ca secretară la Teatrul de Artă din Moscova, împletind armonios

³ Mihail Isaakovici Mukasei (1907-2008) s-a născut în satul Zamostie (acum Republica Belarus) într-o familie de fierari. Și-a început cariera profesională la Șantierul Naval Baltic din Leningrad. Înainte de a intra la Universitatea din Leningrad, Mihail a urmat o facultate muncitorească. A devenit membru al Partidului Comunist din URSS în 1929 (Mukasei & Mukasei, 2004).

⁴ Elizaveta Ivanovna Emelianova (căsătorită. Mukasei, 1912-2009) s-a născut în orașul Ufa, într-o familie săracă de muncitori. La finalul anului 1917, familia Elizavetei s-a mutat la Tașkent în căutarea unei vieți mai bune. După mai mulți ani petrecuți la internat, Liza a devenit, în 1929, studentă a Universității din Leningrad (Mukasei & Mukasei 2004).

⁵ Ofițer GRU care s-a aflat din 1946 la conducerea Direcției care se ocupa de activitatea ilegalilor. El a coordonat programul de pregătire pentru Zefir și Elza și a ținut permanent legătura cu ei pe timpul aflării lor în străinătate în calitate de ilegali. În cartea autobiografică intitulată „Zefir și Elza: ofițeri de informații-ilegali”, soții Mukasei își exprimă în repetate rânduri aprecierea față de Korotkov atât ca om, cât și ca ofițer-coordonator (Mukasei & Mukasei 2004).

⁶ În original: „король нелегалов”/ „korol’ nelegalov”. (Легенды Советского Союза – разведчики Мукасей Михаил и Елизавета/Legendă Sovetskogo Soiuză – razvedchiki Mukasei Mihail i Elizaveta 2020).

⁷ Ilegalii se află în slujba serviciilor secrete ale unui stat și acționează pe teritoriul unui stat terț, fără a beneficia însă de imunitate diplomatică, cu toate posibilele consecințe penale ce ar putea decurge din deconspirarea, arestarea și judecarea lor pe teritoriul respectivului stat terț. Un aspect demn de menționat este faptul că ilegalii sunt spioni clandestini care nu își declină identitatea reală în statul unde operează (Mukasei & Mukasei 2004).

⁸ Sediul central al GRU, de unde erau transmise direcțiile de acțiune către ilegali.

⁹ În original: „В капита–листических странах, где нам предстояло жить и работать, в глазах властей, людей и полиции «верующий» означает «благонадежный»”/ „V kapitalisticeskih stranah, gde nam predstoialo jit’ i rabotat’, v glazah vlastei, liudei i politsii, veruiușii oznachaet blagonadiojnnii” (Mukasei & Mukasei 2004).

învățarea codului Morse și limba cehă cu arta teatrală. O amintire care a rămas vie în memoria Lizei este cea legată de prima întâlnire cu Aleksandr Korotkov. În contextul în care Liza a subliniat în ce calitate lucra la Teatru, Korotkov a replicat: Știu eu ce fel de secretară sunteți! Vreți să fiți o actriță de talie națională! Ei bine, noi vrem să facem din dumneavoastră o actriță de talie mondială, și veți fi una cu siguranță!¹⁰ (Mukasei & Mukasei 2004:103).

Sarcinile ilegalilor. Menținerea legăturii bilaterale cu Centrul

Soții Mukasei au îndeplinit atât sarcini comune, cât și individuale. Responsabilitatea menținerii unei legături bilaterale permanente cu conducerea GRU i-a revenit Elzei. Timp de aproape douăzeci de ani, ea s-a dovedit a fi o radiotelegrafistă iscusită și discretă, apreciată de Centru. Pentru a reduce riscul unei posibile deconspirări, a adoptat mai multe metode contrainformative: a dat de înțeles încă de la început noilor cunoștințe că poate primi oaspeți acasă doar cu condiția de a fi anunțată din timp, căci dorea să fie mereu aranjată, iar casa curată; în timpul transmisiunilor - care aveau loc la aceeași oră, în jurul prânzului -, ușa de la ascunzătoarea secretă rămânea deschisă, în eventualitatea în care aparatura trebuia ascunsă neîntârziat; mașina de spălat era pornită, atât pentru a acoperi zgomotul asociat cu transmisiunea, cât și pentru ca Elza să pară ocupată în cazul în care cineva suna la ușă, dar ea întârzia să apară, iar lângă mașină se afla permanent un coș cu rufe; după primirea radiogramei din partea Centrului, pasajele necesare și greu de reținut erau codificate, iar toate celelalte materiale erau imediat distruse; de la începerea și până la finalizarea transmisiunii, Zefir se ocupa de contrafilaj, sub pretextul celor mai diverse munci gospodărești. Cu toate că funcționarea defectuoasă a aparaturii le-a pus probleme la începutul activității, cei doi nu au fost prinși niciodată.

Sarcinile lui Zefir, chiar și cele comune, au inclus, dar nu s-au limitat la: restabilirea contactului cu ilegalii care nu mai luau legătura cu Centrul o perioadă îndelungată, transmiterea sau schimbul de materiale secrete cu alți ilegalii, întâlniri de natură operativă cu vecinii¹¹ în case conspirative.

Când acoperirea diplomatică nu mai este o variantă

Dacă în cazul membrilor rezidenturii legale a serviciilor secrete sovietice, acoperirea diplomatică reprezintă o plasă de siguranță prin prisma imunității față de jurisdicția penală, civilă și administrativă a statului acreditar, rezidentura ilegală este expusă, vulnerabilă. În cazul unei deconspirări, patria în slujba căreia și-au pus viața încearcă să ascundă orice legături cu aceștia și, în consecință, ilegalii nu se pot aștepta la vreun ajutor sau la susținere; ei trebuie să se resemneze cu ideea că, cel mai adesea, vor fi pe cont propriu în situațiile dificile, motiv pentru care propria ingeniozitate joacă un rol decisiv.

Comparativ cu ofițerii serviciilor secrete care beneficiază de acoperire diplomatică, ilegalii au un avantaj ușor de intuit: își pot alege acoperiri care să le ofere libertate de mișcare. Experiența lui Zefir confirmă că ocupația de comerciant este una ideală: deplasările în alte țări pot fi justificate de licitații, iar stabilirea contactelor cu străinii sunt percepute de societate ca fiind firești, în *scopul dezvoltării profesionale*. Cartea soților Mukasei reliefează o altă variantă de dorit - marinarii ale căror vapoare urmează atât rute fixe, regulate între aceleași două puncte, cât și rute flexibile, cu escale în diverse țări de interes. La un moment dat, Mihail și Liza Mukasei au primit misiunea de a restabili contactul cu Emil, fost marinar pe nava „Oriol”. Nava circula uneori între Anglia și Olanda, alteori între Anglia și Africa, în funcție de încărcătură.

Concluzii

Soții Mukasei au declarat că nu au niciun regret în privința alegerii lor. Pentru ei, o viață în slujba patriei a însemnat o viață plină de satisfacții, mândrie, apreciere și oportunități. Meritul cărții autobiografice „Zefir și Elza: ofițeri de informații-ilegali” este acela că prezintă nu doar informații obiective din viața profesională și personală a unui cuplu de spioni a căror carieră strălucită nu a fost umbrită de vreun eșec, ci și o dublă perspectivă (atât a lui Mihail, cât și a Elizavetei) marcată de aprecieri, cugetări și o mică doză de umor situațional.

Activitatea ilegalilor reprezintă un subiect fascinant, însă insuficient explorat în spațiul românesc, așadar volumul poate fi considerat util nu numai de către cei interesați de tainele spionajului sovietic, ci și de către experții în domeniul intelligence, care pot filtra datele în vederea unor analize comparative complexe.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Cărți:

Mukasei, E.I., Mukasei, M.I. (2004). «Зефир» и «Эльза». Разведчики-незаконники / Zefir i Elza: razvedciki-nelegali. Zefir și Elza: ofițeri de informații-ilegali. Editura Zakon i poriadok.

Resurse web:

Легенды Советского Союза – разведчики Мукасей Михаил и Елизавета/Legendy Sovetskogo Soiuz – Razvedchiki Mukasei Mihail i Elizaveta. (2020). [video] YouTube. www.youtube.com/watch?v=fKtvMIYz96Q (accesat la 10.04.2023)

Ministry of Defence of the Russian Federation. (n.d.). https://structure.mil.ru/structure/ministry_of_defence/details.htm?id=9711@egOrganization (accesat la 10.04.2023)

Mukasey, E. (n.d.). Zefir I Elza Razvedchikinelegali. Royallib. https://royallib.com/book/mukasey_elizaveta/zefir_i_elza_razvedchikinelegali_.html (accesat la 10.04.2023)

¹⁰ În original: „Знаю, знаю, каким секретарем! Вы хотите быть народной актрисой! А мы хотим сделать Вас международной актрисой, и Вы ею будете!”/ „Znaiu, znaiu, kakim sekretariom! Vi hotite bit' narodnoi aktriso! A mi hotim sdelat' Vas mejdunarodnoi aktriso, i Vi eiu budete!” (Mukasei & Mukasei 2004).

¹¹ În original „соседи/soseđi”. Termen atribuit de Zefir și Elza membrilor rezidenturii ilegale în perioada lor de activitate ca ilegalii (1950-1970).

PETŐFI SÁNDOR

CONTRASTE ȘI CONTROVERSE

de Lorelei GEORGESCU

ABSTRACT

Of all the Hungarian writers who have left their mark on world literature through their genius, Petőfi's biography is the least known. Taking on the role of youth leader in the March Revolution of 1848, later becoming one of the heroes of the revolution and finally a martyr in the struggle for liberation from the Austrian rule, Petőfi became one of the central figures of national legends. In the last century, from the 50s and the 60s, Petőfi was the embodiment of the true poet for Hungarians. His life became as much an object of worship as his poetry. The lyrical corollary that places Petőfi in the universal gallery of creators of profound literary emotion is both the result of pressure exerted by the poet's inner experiences - disappointments and crisis - and of certain extrinsic factors specific to the times.

Could Petőfi have been placed today in the universal cultural panoply and in the consciousness of the Hungarian nation - as a result of the literary effusion concentrated in a five-year period - if his lyrical ethos had not been imprinted by the revolutionary impulse and culminating in his legendary disappearance?

Introducere

Ancorarea și justificarea prezentului demers publicistic are la bază confruntarea cu nevoia de extindere a cunoașterii unor repere cultural-istorice și de analizare a unor legende vehiculate de maghiari, participanți la luptele revoluționare de la 1848. Ne propunem să realizăm pe această cale o incursiune în activitatea literară a poetului Petőfi Sándor, cel care, din perspectiva minorității maghiare, a fost unul dintre personajele centrale ale Revoluției de la 1848. Prin rezoluția Parlamentului Ungariei, perioada 1 septembrie 2022 - 31 august 2023, a fost declarată „An comemorativ Petőfi Sándor” (Kormany 2021), la 1 ianuarie 2023 aniversându-se bicentenarul nașterii poetului național maghiar.

În acest context, este mai mult decât oportună și utilă o introspecție asupra vieții, personalității și activității lui Petőfi Sándor. Momentul aniversar a generat un bun prilej pentru ca numeroase asociații, fundații și entități culturale să aplice și să implementeze proiecte a căror finalitate va duce la consolidarea unor segmente variate ce țin de viața culturală și socială a comunității maghiare din bazinul Carpatic și nu numai. Profunzimea simbolului Petőfi este reflectată și de numărul mare de statui, case memoriale sau bulevarde, piețe și străzi care îi poartă numele. Guvernul ungar a alocat în acest sens nouă miliarde de forinți (Kormany 2021), o treime din această sumă fiind destinată programelor și evenimentelor circumscrise bicentenarului¹, finanțării muzeelor din mediul rural, respectiv renovării și dezvoltării caselor și locurilor memoriale Petőfi.

Etape ale parcursului publicistic al lui Petőfi Sándor

Născut în anul 1823, în orașul Kishkeresh, într-o familie de condiție modestă, din părinți de origine slovacă, Petőfi Sándor, pe numele său real Alexander Petrovich, a beneficiat de suportul acestora pentru a frecventa cele mai bune școli, în scopul dobândirii unei educații alese. Greutățile care i-au încercat familia în anii copilăriei l-au obligat, însă, să părăsească școala și să lucreze, pentru a-și asigura subzistența, practicând diverse meserii – soldat, actor.

Impedimentele de natură financiară nu l-au descurajat să-și reia studiile, astfel încât, după o perioadă anevoioasă, Petőfi Sándor a ajuns, în cele din urmă, student al colegiului din Pápa. Frecventând diverse medii, Petőfi Sándor a legat numeroase prietenii, în special cu jurnaliști și scriitori ai vremii, a căror influență l-a determinat să dea curs impulsurilor sale scriitoricești. Între aceștia se remarcă jurnalistul Mór Jókai², relația de prietenie cu el având să își lase semnificativ amprenta asupra celui care urma să devină unul dintre cei mai iubiți poeți maghiari (Petőfi Sándor n.d.).

Debutul activității sale publicistice a avut loc în 1842 cu poezia „A borozo” (Taverna), apărută în ziarul „Athenaeum” sub semnătura Petrovics Sándor, poetul având să se iscălească pentru prima dată Petőfi, în același an, la data de 3 noiembrie, cu ocazia publicării poeziei „Hazamban” (În patria mea) (Petőfi Sándor n.d.).

Unele surse mass-media îl cataloghează pe poet ca fiind un adult inadapdat, maturizat dintr-un adolescent mediocru a cărui aspirație de a deveni actor a eșuat. O dovadă a neobositelor sale tentative de a performa prin orice mijloace o constituie și faptul că o perioadă notabilă de timp și-a câștigat existența publicând într-o revistă de modă din Budapesta, „Pesti Divatlap”.

Deși s-a reorientat spre poezie, domeniu în care a strălucit prin versurile patriotice pe care le-a scris, prietenii și soția lui, Szendrey Júlia, l-au încurajat să se implice în politică. Petőfi Sándor a candidat, fără succes, pentru o funcție de parlamentar în iunie 1848, denunțând abuzurile monarhiei austriece și îmbrățișând cauza independenței maghiare. În agitația ce l-a cuprins pentru atingerea idealurilor revoluționare, a intrat în conflict și cu cei mai buni prieteni ai săi, atacându-l pe poetul Vörösmarty Mihály³, și rupând legătura cu Mór Jókai (Petőfi Sándor Élete n.d.).

Obişnuit să acționeze din impuls și dornic să corespundă așteptărilor celor din jur, Petőfi Sándor a decis să îmbrățișeze o carieră militară. Deși a fost declarat inapt din cauza unor afecțiuni de sănătate, a reușit să se reînroleze în armată pentru o perioadă scurtă; incapacitatea de a se adapta rigorilor militare a condus la o serie de diferende cu superiorii, ceea ce a generat schimbarea frecventă a structurilor militare în care a activat.

În anul 1849, Petőfi Sándor se alătură armatei aflate sub comanda generalului polonez Józef Bem⁴, participând, la data de 31 iulie, la bătălia de la Albești, de lângă Sighișoara, ce a avut loc între Armata Revoluționară Maghiară, condusă de generalul Bem, și Corpul V al

Armatei Ruse, comandat de generalul Alexander von Lüders (Bătălia de la Albești n.d.).

Considerată de istorici drept una dintre luptele de importanță majoră din cadrul Revoluției Maghiare de la 1848 - 1849 (Petőfi Sándor n.d.), unde, de altfel, se presupune că poetul și-a pierdut viața, bătălia a fost câștigată de armata ruso-austriacă, armata maghiară suferind pierderi importante (Bánlaky n.d.).

Datorită implicării în confruntările armate subsumate Revoluției Maghiare, și elaborării *Proclamației de egalitate*, în care enunța idealurile maghiare de egalitate și libertate, Petőfi Sándor a fost considerat un mare revoluționar, unul dintre cei mai importanți lideri ai tinerilor participanți la evenimentele sângeroase din 15 martie 1848 care au marcat începutul Revoluției (Petőfi Sándor Élete).

Rolul lui Petőfi Sándor este unul marcant în istoria poeziei maghiare, fiind fără îndoială cel mai mare poet liric maghiar, un romantic în cel mai înalt sens al cuvântului (Petőfi Sándor n.d.). El este remarcabil nu numai pentru folclorismul sau spiritul său revoluționar, ci și pentru influența pe care a avut-o asupra contemporanilor săi: Arany Janos⁵, Tompa Mihaly⁶, Madach Imre⁷, Vajda Janos⁸, renumiți poeți și scriitori ai vremii.

Totodată, includerea operelor reprezentative ale lui Petőfi Sándor în patrimoniul literar universal, unele dintre acestea fiind cuprinse în programa școlară din România, respectiv în manualele de Limba și Literatura Maghiară, reconfirmă valoarea universală a lucrărilor marelui poet maghiar.

Ipoteze controversate acreditate de mass-media referitoare la împrejurările dispariției și înhumarea marelui poet maghiar

Avnvergura personalității și creației literare ale lui Petőfi sunt de netăgăduit. În aceste condiții, este perfect justificat interesul deosebit manifestat asupra reperului temporal al trecerii sale în neființă, amplificat de misterul ce a planat în jurul morții sau dispariției poetului (Elter 2019). Astfel, au fost create premisele pentru ca în societatea contemporană să

apară diverse inițiative, care urmau să aibă ca finalitate reînhumarea potențialelor oseminte ale lui Petőfi Sándor, în cimitirul de pe Calea Fiumei din Budapesta.

La data de 17 iulie 1989, întreprinzătorul Morvai Ferenc⁹, președintele Comisiei Petőfi-Megamorv (MPB) - înființată pentru activitățile de cercetare asupra lui Petőfi -, și antropologul Kiszely Istvan¹⁰ au declarat că, într-o expediție în Barguzin, localitate din Siberia de Sud, aflată în proximitatea lacului Baikal, au identificat mormântul în care ar fi fost îngropat poetul Petőfi Sándor (Harmat 2015).

Expediția a fost realizată ca urmare a prezentării „Legendei lui Petőfi din Barguzin” de către ziaristul Vaszil Vaszilovics Pahirja din Munkacs, regiunea Transcarpatia, într-un amplu articol publicat în mass-media, ce era însoțit inclusiv de fotografia unui mormânt. Articolul a avut ca sursă un material mai vechi, semnat de ziaristul maghiar Magyar Csik Jozsef. Materialul amintit a fost elaborat pe baza declarațiilor lui Svigel Ferenc, originar din orașul sârb Zenta, acesta din urmă ajungând în Siberia, ca prizonier, în timpul Primului Război Mondial. Se pare că Svigel Ferenc a fost primul care, dintre toate legendele referitoare la Petőfi, a consemnat-o pe cea din Barguzin, după ce a ascultat relatările localnicilor din zona menționată și de pe malul lacului Baikal, cu privire la un maghiar care a locuit acolo în perioada 1848-1868. În acest sens, sursa primordială a fost reprezentată de un funcționar al căilor ferate siberiene, pe nume Vuics, care a oferit informații detaliate despre ungurul din Barguzin (Harmat 2015).

Credibilitatea „Legendei din Barguzin” a fost întărită și de faptul că relatările au fost însoțite de o fotografie a unui mormânt din Siberia, inscripționat cu litere chirilice, cu următorul text: Sándor, fiul lui Petrovics Istvan, maior ungar și poet, a decedat în Iliszunks, în luna lui mai 1856 (Harmat 2015). Ulterior, au fost voci care au susținut că fotografia ar fi falsă. Potrivit acestei legende, după bătălia de la Albești, Petőfi Sándor a fost dus la Barguzin, în Siberia, de către autoritățile rusești, petrecându-și acolo a doua parte a vieții, până la vârsta de 45 de ani, poetul decedând în 1868, după o perioadă de suferință. Conform acestei versiuni, Petőfi Sándor a ajuns în satul siberian însoțit de 15 jandarmi, aflându-se într-o stare precară din punct de vedere al sănătății, fiind cazat în casa unei rusoaice din localitate, Anna Ivanovna Kuznyecova, care ulterior a și născut un copil al poetului.

¹ Programul Petofi ma, demarat de Consiliul Județean Harghita și de Centrul de resurse pentru păstrarea tradițiilor din județul Harghita; Programul Bibliotecii Județene Kajoni Matyas din Miercurea Ciuc cuprinde seri tematice, seri de lectură destinate micilor școlari și copiilor de grădiniță, pentru a-i familiariza cu poeziile lui Petőfi Sándor.

² Mór Jókai (1825-1904), scriitor și jurnalist maghiar. A scris în special romane istorice, dedicându-și întreaga viață cultivării limbii maghiare.

³ Mihály Vörösmarty (1800-1855), scriitor, poet, avocat, judecător, membru al Academiei Ungare de Științe.

⁴ Józef Zachariasz Bem (1795-1850), general polonez, comandantul armatei revoluționare maghiare în timpul Revoluției de la 1848.

⁵ Arany Janos (1817-1882), poet și prozator maghiar.

⁶ Tompa Mihaly (1819-1868), poet maghiar, unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai curentului literar popular-național.

⁷ Madach Imre (1823-1864), scriitor maghiar, cunoscut în special pentru poemul cosmogonic Tragedia omului.

⁸ Vajda Janos (1825-1897), scriitor și publicist maghiar din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

⁹ Morvai Ferenc (n.1946), proprietarul firmei Megamorv Kft, cunoscut în special pentru activitățile de cercetare Petőfi, a avut inițiativa de a lansa în vara anului 1989 o expediție ungară în Siberia în vederea identificării mormântului lui Petőfi.

¹⁰ Kiszely Istvan (1932-2012), profesor de biologie și geografie, antropolog.

În anii petrecuți în exil, în Siberia, poetul a organizat spectacole pentru cei defavorizați și a lucrat în construcții. Potrivit sursei enunțate, Petőfi Sándor a vorbit în limba maghiară în fața familiei sale abia la sfârșitul vieții, trecând în neființă în ultimele zile ale anului 1868, rămășițele sale fiind înmormântate la Barguzin. Pe de altă parte, articolul scris de Vaszil Vaszilovics Pahirja relatează că expediția maghiară a excavat în 17 iulie 1989 presupusul mormânt al poetului și a demarat examinarea osemintelor, stabilind în cele din urmă, că descoperirea din Barguzin se referă la Petőfi Sándor. Ulterior, Academia Ungară de Științe (MTA) a început să se ocupe de caz, stabilind momentul descoperirii și data înmormântării, respectiv faptul că este vorba despre un schelet feminin, și a respins presupunerea potrivit căreia expediția ar fi descoperit rămășițele pământești ale lui Petőfi (Harmat 2015). În continuare, Comisia Petőfi-Megamov a solicitat lămuriri privind rămășițele pământești de la Barguzin, prin intermediul unei scrisori. În consecință Comisia de experți din cadrul MTA a demarat analiza osemintelor în ianuarie 1990, prezentând rezultatele analizelor metric-morfologice și osteometrice la data de 29 martie 1990. Analiza scheletului a fost efectuată de profesorul de antropologie Farkas Gyula, profesorul de medicină Lengyel Imre, profesorul de antropologie Valerij Pavlovics Alekszejev, profesorul de medicină judiciară Alekszandr Petrovics Gromov și Viktor Nyikolajevics Gromov. Morvai Ferenc, în calitate de președinte al MPB, a declarat la data de 13 martie 2015, în cadrul unei conferințe de presă, că are certitudinea de aproape 100% că osemintele identificate în Siberia i-au aparținut poetului, acesta decedând în anul 1856 (Morvai 2015).

Incertitudinea cu privire la acest subiect nu s-a oprit aici, mediatizarea lui relevând că în anii 1991, 1996 și 2001, alte trei echipe de experți în domeniul științific au examinat osemintele din Barguzin, dar niciuna nu a ajuns la concluzia că acestea ar fi ale lui Petőfi Sándor. Mai mult, seria de cercetări a confirmat rezultatul din 1990, potrivit căruia scheletul ar aparține unei femei. Una dintre cele mai riguroase examinări a fost efectuată de Institutul de patologie al Forțelor Armate Americane, în 1994, respectiv de grupul de cercetători ai Universității Pennsylvania, ambele teste ADN stabilind că osemintele de la Barguzin aparțin unei persoane de sex feminin. Cercetătorii americani au acceptat analiza scheletului cu condiția ca acesta să fie transportat în Cleveland, astfel încât Comisia Petőfi-Megamov a trebuit să îl scoată din Rusia (Harmat 2015). Reprezentanții institutului au fost de părere că o identificare mai precisă ar fi posibilă doar printr-un test ADN mai detaliat, care ar necesita deschiderea criptei

Petőfi din cimitirul de pe strada Fiomei, pentru a preleva probe de la mama și fratele poetului. Astfel, ar fi putut fi determinate sexul și relația de rudenie dintre cel ale cărui rămășițe pământești erau analizate și părinții poetului, Hruz Maria și Petőfi Istvan. Doi ani mai târziu, în 1996, primarul de atunci al Budapestei, Demszky Gabor, a stabilit condițiile științifice care ar fi permis deschiderea criptei, respectiv prezentarea rezultatelor analizelor ADN efectuate în SUA și derularea altor trei teste ADN, după identificarea osemintelor depuse oficial. Dacă fiecare rezultat al analizelor ar fi stabilit că este vorba despre un schelet masculin, mormântul ar fi putut fi deschis. Însă, aceste condiții nu au fost acceptate de MPB, deoarece toate testele ADN anterioare (și cel american din 1994) au constatat că este un schelet feminin (Harmat 2015).

Dacă, în prezent, rămâne necunoscut locul în care se află osemintele îndelung analizate, iar rezultatul final al acestei situații incerte este dificil de anticipat, articolul semnat de publicistul Peter Arpad Harmat prezintă în mod concret câteva concluzii ce au rezultat în urma cercetărilor desfășurate. Printre acestea se numără faptul că patru echipe de experți medicali și cea de arheologi au stabilit că osemintele de la Barguzin provin de la o femeie.

De asemenea, la inițiativa lui Morvai Ferenc, s-a derulat în China și o examinare cu rezultat opus celui amintit anterior, însă, din cauza necunoașterii locației osemintelor, circumstanțele prelevării de probe nu au putut fi verificate de MTA. În plus, testul ADN-ului mitocondrial, considerat dovadă de către cei care au identificat descoperirea de la Barguzin ca fiind Petőfi Sándor nu este oportun pentru a infirma natura feminină a osemintelor, la fel cum nu poate fi folosit nici pentru a confirma legăturile de rudenie existente. Același articol evidențiază că, potrivit unor istorici precum Hermann Robert, considerat unul dintre cei mai mari experți din țară ai perioadei 1848-1849, nu există date despre faptul că trupele țariste ar fi transportat fie chiar și un singur prizonier de război maghiar pe teritoriul Imperiului Rus. A fost realizată o evidență exactă a ofițerilor maghiari capturați - așa cum se obișnuia în aproape toate armatele lumii în acea perioadă, la fel ca și în zilele noastre-, iar potrivit ierarhiei, maiorul Petőfi Sándor făcea parte din trupa generalului Bem, din acest motiv, dacă ar fi fost capturat, aspectul ar fi trebuit documentat de conducerea militară rusă. Totodată, după bătălia de la Albești, niciun martor ocular credibil nu l-a văzut pe Petőfi Sándor în viață. Nu în ultimul rând, conform stadiului actual al cercetărilor istorice, Petőfi Sándor a murit la data de 31 iulie 1849, în bătălia de la Albești, între orele 17:00 și 18:00, lângă drumul spre Vânători. Printre ultimii care l-au văzut în viață, în jurul orei 16:30, sunt husarul¹¹ militar din 48,

Kurka Mihaly, și căpitanul Gyalokai Laszlo, avocat în viața civilă. Mai târziu, locotenent-colonelului Pap Lajos și lui Lengyel Jozsef li s-a părut că l-au văzut pe poet pe drumul principal din Vânători, pedestru, fugind. În anul 1854, a existat și o declarație oficială a colonelului austriac de infanterie August Frhr von Heydte, potrivit căreia trupul poetului ar fi ajuns într-o groapă comună, urmare a unei răni mortale din piept, ce ar fi putut fi provocată de sabie sau lance (Harmat 2015).

Drábik János, publicist, ziarist, jurist, redactor la Radio Europa Liberă - consilier juridic principal în cadrul Societății de Investiții în Centrale Nucleare (Erőműberuházási Vállalat - ERBE), participând în această ultimă calitate la negocierile care s-au purtat la Moscova referitoare la construcția Centralei Nucleare de la Paks (Ungaria) -, a fost unul dintre cei care s-au implicat activ în procesul de aflare a adevărului legat de momentul real al dispariției din viață a poetului. În cursul anului 2014, într-un interviu acordat televiziunii Viva Natura Televizio (VNTV), în cadrul serialului FVK (*Coeficientul Asumării Responsabilității*) cu titlul *Petőfi Sándor; fiul lui Széchenyi István cel mai mare maghiar*, Drábik a prezentat cartea lui Borzak Tibor cu titlul *P.S. titkok a barguzini csontváz körül (Petőfi Sándor - secretele din jurul scheletului de la Barguzin)*. În context, Drábik János a susținut că volumul menționat conține documente argumentate cu expertize de specialitate credibile. Potrivit acestuia, Academia Ungară de Științe avea obligația să dezmințască conținutul cărții la care se făcea referire, iar, în caz contrar, să renunțe la demersurile de a împiedica finalizarea unei anchete definitive bazată pe un test ADN, care urmau să închidă subiectul pentru totdeauna (Boldog 2014).

Veridicitatea ipotezei privind prezența lui Petőfi Sándor în Siberia (1848-1868) este susținută de numeroase mărturii din epocă ale unor persoane, postate în medii online, elocvente în acest sens fiind următoarele:

Pe site-ul petofisandor.hu (n.d.) se precizează că Vendel Minarovics este unul dintre cei care nu au fost luați de trupele ruse în Siberia, dar a ajuns totuși într-un lagăr de prizonieri din apropierea orașului Csita, lângă Baikal, unde l-a întâlnit pe Petőfi Sándor, care zăcea bolnav într-un salon de spital. Conform site-ului amintit, atât scriitorul Barátosi Lénárt Lajos, cât și revoluționarul Hallon Jozsef fac mențiuni despre prezența poetului în regiunea siberiană. Primul a scris în jurnalul său că, în anul 1867, a existat o tentativă eșuată de jefuire a mormântului lui Petőfi Sándor de către trei tineri, cu scopul ca osemintele să fie transportate clandestin în Ungaria. Cel de-al doilea, Hallon Jozsef, a cărui familie este stabilită în Malacky (Slovacia), a afirmat cu convingere, până la moartea sa în 1971, că a văzut mormântul lui Petőfi Sándor și s-a

întâlnit cu urmașul marelui poet. Tot petofisandor.hu (n.d.) relevă că scriitorul ardelean Adorjan Miklos, în numărul din iunie 1877 al revistei *Magyar Polgar*, a relatat că Daniel Manasses a propagat în toată țara știrea potrivit căreia s-a întâlnit cu Petőfi Sándor în îndepărtata Rusie, aspect care nu a fost dezmințit de nimeni.

Concluzii

În pofida unui parcurs literar sinuos, marcat de realitățile contextului istoric vitreg în care a trăit și care avea să plaseze sub semnul incertitudinii atât împrejurările sfârșitului poetului, cât și locul unde rămășițele acestuia își găsesc odihna, imaginea sa a rămas puternic legată de patriotismul eferescent și acțiunile din perioada sa revoluționară, aspect care reverberează și în zilele noastre cu aplomb prin intermediul manifestărilor și programelor care îi sunt dedicate. Petőfi Sándor este cunoscut și recunoscut nu doar printre vorbitorii de limbă maghiară, iar amintirea poetului în memoria colectivă este una multifacetată - de la revoluționar, la poet romantic, autor de teatru -, operele acestuia consemnând peste 22.500 de transpuneri în limbi străine. Poeziile sale au devenit cântece populare, patriotice și de cult, mulți compozitori, inclusiv români, precum etnomuzicologul clujean Ioan R. Nicola, transpunând versurile sale în melodii.

¹¹ ostaș de cavalerie în armata maghiară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Resurse web:

- Bánlaky, J. (n.d.). A magyar nemzet hadtörténelme. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/21-magyarorszag-184849-evi-fuggetlensegi-harcanak-katonai-tortenete-5B2E/v-a-nyari-hadjarat-az-osztrak-orosz-szovetseges-hadak-tamado-hadjarata-1849-junius-elejetol-a-haboru-befejezeseig-67AA/harmincnegyedik-fejezet-a-delvideki-esemenyek-1849-majus-kozepetol-augusztus-elejeig-6AA7/a-segesvari-csata-1849-julius-31-en-6B7A/> (accesat la 12.12.2022)
- Bătălia de la Albești. (n.d.). Unionpedia. http://ro.unionpedia.org/Bătălia_de_la_Albești (accesat la 06.02.2023)
- Boldog, Z. (2014). Terjed Az Elmélet: Petőfi Széchenyi Fia Volt. <https://irodalmijelen.hu/2014-jul-15-1102/terjed-elmelet-petofi-szechenyi-fia-volt> (accesat la 12.12.2022)
- Elter, T. (2019). Maig lezaratlan ugy Petőfi Sándor csontvazkrimije. <http://www.origo.hu/tudomany/20190718-egyetlen-dolog-bizonyos-senki-sem-tudja-pontosan-hogyan-halt-meg-a-forradalom-koltoje.html> www.origo.hu/tudomany/20190718-egyetlen-dolog-bizonyos-senki-sem-tudja-pontosan-hogyan-halt-meg-a-forradalom-koltoje.html (accesat la 12.12.2022)
- Harmat, A. P. (2015). A barguzini Petőfi-legenda es az ujrategmet. <https://tortenelemtanulas.blog.hu/2015/07/16/petofi-ujrategmetese-maradvanyai-es-a-26-eves-tortenet> (accesat la 12.12.2022)
- Hírek Szibériából (Emlékezések)(Petőfi Sándor). (n.d.). <https://petofisandor.hu/hirek-sziberiabol/> (accesat la 12.12.2022)
- Kormány. (2021). MTI, Petőfi-émlékév- A kormány 9 milliárd forintos támogatást biztosít. <https://kormany.hu/hirek/petofi-emlekev-a-kormany-9-milliard-forintos-tamogatast-biztosit> (accesat la 06.02.2023)
- Morvai, G. J. (2015). Nálam van Petőfi Sándor koponyája. <https://www.borsonline.hu/aktualis/2015/03/morvai-nalam-van-petofi-sandor-koponyaja> (accesat la 12.12.2022)
- Petőfi Sándor. (n.d.). Elte. hu. <https://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/petofis.html> (accesat la 12.12.2022)
- Petőfi Sándor. (n.d.). Alkotói portrék a magyar irodalomból. Elte. hu. <https://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/petofis.html> (accesat la 13.12.2022)
- Petőfi Sándor Élete. (n.d.). Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/magyar-irodalomtortenet-pinter-jeno-5116/6-a-magyar-irodalom-a-xix-szazad-masodik-harmadaban-1C05/petofi-sandor-1E30/petofi-sandor-elete-1E31/> (accesat la 12.12.2022)

RĂZBOIUL CIVIL LIBANEZ

(1975-1990)

de Alexandru MĂCEȘANU

ABSTRACT

Like many other civil wars, the Lebanese conflict created conditions that encouraged new bloodshed. The spiral of violence, economic implosion and the erosion of state authority not only increased the number of armed people, but also created new political actors interested in prolonging the conflict. For example, the size of the militias doubled or tripled from the initial 20,000, as a result of growing insecurity and economic advantage. In the absence of jobs, militia salaries became an attractive alternative to poverty. Funds for these militias were also obtained through violence and illegal activities. Although the Lebanese civil war is often portrayed as a Muslim-Christian conflict, its underlying causes were political rather than religious.

Introducere

Situat pe țărmul estic al Mării Mediterane, Libanul – oficial Republica Libaneză – este o țară în Asia de Sud-Vest (în Orientul Apropiat). Se învecinează cu Republica Arabă Siriană, la nord și est, și cu Statul Israel, la sud, iar la vest este mărginită de Marea Mediterană. Libanul are o populație de aproximativ 6 milioane de locuitori și se întinde pe o suprafață de 10.452 km², fiind considerată una dintre cele mai mici țări din lume.

Limba oficială a statului este araba, dar limba franceză este recunoscută, de asemenea, oficial. Dialectul libanez al limbii arabe este folosit alături de araba modernă standard în toată țara. În pofida dimensiunilor reduse ale statului (BBC News 2011), cultura libaneză este renumită atât în lumea arabă, cât și la nivel global, fiind promovată în principal de o diasporă numeroasă și influentă. Înainte de războiul civil libanez, țara se bucura de o economie diversificată, care includea turismul, agricultura, comerțul și serviciile bancare. Puterea și stabilitatea financiară din anii 1950 și 1960 i-au adus Libanului porecla de „Elveția Orientului” (Sami Moubayed 2007), în timp ce capitala sa, Beirut, a atras atât de mulți turiști, încât i s-a spus mult timp *Parisul Orientului Mijlociu*.

Din cele mai vechi timpuri, Libanul a fost o societate alcătuită din musulmani sunniți și creștini, stabiliți în zonele citadine ale litoralului, și iți care sălășluiesc în Valea Bekaa, la est, și druzi¹ aflați în zonele muntoase (Druzi n.d.). Creștinii libanezi au fost cei care au condus Administrația guvernamentală (BBC News 2007). În perioada 1920-1943 a dominației franceze, când Libanul a avut statut colonial, iar religia s-a aflat în profundă interdependență cu politica, conducerea statului a oferit prioritate creștinilor maroniți², cu toate că musulmanii erau majoritari (Maroniți 2014). Pe de altă parte, grupările de orientare stânga, precum și cele de influență arabă nu agreau preferințele administrației de stat (De Clerck n.d.). O mare parte a palestinienilor din Israel au migrat în Liban (aproximativ 100.000 de refugiați) în momentul înființării statului Israel. Exodul populației arabe palestiniene din anul 1948, respectiv 1967, din teritoriile capturate de Israel în timpul războiului arabo-israelian, a modificat echilibrul demografic în beneficiul musulmanilor (Chaigne-Oudin & El Khoury 2020). De asemenea, criza politică din 1958, migrarea creștinilor către țările occidentale, alinierea grupărilor panarabe și de stânga cu țările arabe, precum și Războiul Rece au contribuit la dezintegrarea statului libanez.

Războiul civil libanez (în arabă, اللبنيان، حرب الأهلية – *Al-Ḥarb al-Ahliyyah al-Lubnāniyyah*), care a durat între anii 1975 și 1990 și s-a soldat cu aproximativ 150.000 de victime, a avut mai multe etape. În urma războiului, conform datelor publicate în anul 2012 (Joe n.d.), aproximativ 76.000 de persoane au rămas strămutate în Liban, fiind înregistrat și un fenomen masiv de expatriere a aproximativ un milion de libanezi.

Conflictele armate dintre forțele creștinilor libanezi și cele palestiniene (avem în vedere aici, în special, pe cei din Organizația pentru Eliberarea Palestinei-OEP) au debutat în anul 1975, iar mai târziu, grupurile musulmane de stânga, panarabe și libaneze, au format o coaliție cu palestinienii; în timpul războiului, forțele s-au regrupat, alianțele fiind reorientate. În plus, unele țări vecine, precum Siria și Israelul, au intervenit în derularea ostilităților, devenind partizane ale diferitelor grupări combatante. Inclusiv unele structuri militare internaționale de menținere a păcii, precum Forța Multinațională din Liban și Forța Interimară a Națiunilor Unite în Liban (UNIFIL³), s-au implicat în derularea evenimentelor.

Începutul războiului și prima lui etapă (1975-1978)

Înainte de conflictul armat între Israel și alianța formată din statele arabe Egipt, Iordania și Siria – care s-a desfășurat în perioada 5-10 iunie 1967, fiind cunoscut în istorie ca Războiul de Șase Zile –, aproximativ 400.000 de refugiați palestinieni locuiau deja în Liban. Țara avea o istorie de conflicte între diferite grupuri de musulmani, creștini și druzi. Între anii 1968-1975, Organizația pentru Eliberarea Palestinei a început să formeze miliții armate printre refugiați, pentru a lansa atacuri împotriva Israelului, ajungând să controleze o mare parte din sudul țării, ceea ce a dus și la ciocniri cu forțele armatei libaneze.

Confrunțați cu această amenințare la adresa puterii lor tradiționale, creștinii libanezi au început să se înarmeze, fenomen care a fost urmat de militarizarea diferitelor grupuri politice sau religioase. Până în anul 1971, situația era scăpată de sub control, având loc numeroase lupte locale. Din cauza confruntărilor cu diferitele facțiuni, guvernul libanez, foarte slăbit, nu a putut menține ordinea, stare de fapt ce a condus la ciocniri acerbe la Beirut între creștinii din estul orașului și palestinienii din diferitele

tabere militare. Conflictele armate între diferitele miliții existente⁴ s-au extins în scurt timp, în restul țării (aprilie 1975). Începutul războiului civil în Liban, care avea să dureze 15 ani, este oficial legat de evenimentul din data de 13 aprilie 1975, când mai mulți palestinieni înarmați au avut o tentativă de asasinat asupra lui Pierre Gemayel, liderul falangist⁵ creștin maronit. Drept răzbunare, creștinii maroniți au ucis 27 de palestinieni civili, după care conflictul a degenerat timp de o săptămână în lupte violente între forțele palestiniene musulmane și falangiști (Chaigne-Oudin & El Khoury 2020).

Rivalitățile sângeroase dintre grupările naționaliste, de dreapta și creștine, împotriva palestinienilor și grupărilor de stânga au determinat guvernul național, depășit de situație, să solicite intervenția unei forțe a Ligii Arabe, formată, în principal, din militari sirieni. Astfel, în cursul lunii iunie 1976, o armată compusă din treizeci de mii de militari din Siria a ajuns în Liban, cu scopul declarat de a restabili ordinea. În fapt, invazia a fost o încercare disimulată de revendicare teritorială, Siria nerecunoscând niciodată independența Libanului, obținută în 1943, când a ieșit de sub jurisdicția Franței. Pe moment, trupele siriene au oprit atacurile forțelor palestiniene musulmane împotriva creștinilor. În octombrie 1976, în urma unei decizii a țărilor participante la Summitul de pace desfășurat la Cairo, trupelor siriene li s-au alăturat trupe egiptene, saudite și din alte state arabe, formând așa-numita *Forță arabă de descurajare* (Tristam 2019).

Astfel, s-a ajuns ca trupele străine să sprijine guvernul controlat de creștini. Capitala, ca și restul țării, era împărțită între diferite grupări care se luptau constant între ele. Țara devenea un teatru de război, cu focare ce se stingeau și apăreau succesiv în alte regiuni, provocate de insurgenți și întreținute de statele vecine.

Atragerea Israelului în conflict a avut loc în urma atacurilor comandourilor palestiniene, pe 11 martie 1978, asupra unei ferme israeliene din apropierea graniței, urmate de deturnarea unui autobuz. Israelul a ripostat, iar în urma confruntărilor, au fost uciși 37 de israelieni și 9 palestinieni. Trei zile mai târziu, armata israeliană a intrat în Liban, într-o operațiune militară denumită Litani, după numele râului care străbate sudul statului libanez. Scopul declarat al invaziei era distrugerea OEP,

însă operațiunea nu a avut succes. Pe 19 martie 1978, Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a adoptat Rezoluția 425, cerând imperios Israelului să se retragă din sudul Libanului, iar ONU să înființeze pe teritoriul libanez o forță multinațională de menținere a păcii. Astfel, s-a format Forța Interimară a Națiunilor Unite în Liban, cu un mandat de șase luni, care își desfășoară și în prezent activitatea în respectivul teritoriu. Dând curs rezoluției Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, pe 13 iunie 1978, Israelul s-a retras din teritoriile libaneze, predând autoritatea armatei libaneze separatiste, conduse de maiorul Saad Haddad⁶, un aliat israelian (Lebanese Civil War, n.d.).

Pe 1 iulie 1978, teatrul de război a cunoscut o schimbare radicală. Siria a întors armele împotriva creștinilor libanezi, provocând cele mai cumplite ciocniri armate din ultimul timp, soldate cu distrugeri și uciderea de persoane, în special în zonele locuite de creștinii libanezi. Prin intervenția lui Jimmy Carter, președintele SUA, care a intermediat acordurile de la Camp David între Israel și Egipt, în septembrie 1978, s-a încheiat prima pace arabo-israeliană, cu care palestinienii din Liban nu au fost de acord, amenințând cu noi atacuri asupra Israelului (Tristam 2019).

Numai că Israelul nu a rămas în expectativă, în pofida faptului că și-a retras soldații din Liban. Între anii 1979-1983, serviciile secrete israeliene au orchestrat numeroase atentate cu mașini capcană, în care au fost uciși sute de palestinieni și libanezi, majoritatea civili (Reilly 1982). Generalul israelian David Agmon afirma faptul că obiectivul a fost: să provocăm haos printre palestinienii și sirienii din Liban, fără a lăsa vreo amprentă israeliană, să le dăm sentimentul că erau în mod constant sub asediu și într-o permanentă stare de insecuritate (Bergman 2019: 316).

La 16 iulie 1981, rachete palestiniene au ucis trei civili israelieni. A doua zi, avioanele israeliene au bombardat masiv birourile OEP din Beirut, ucigând între 200 și 300 de persoane, în principal civili libanezi, și rănind peste 800 de persoane. Confruntat cu atacurile militanților palestinieni din sudul Libanului pe teritoriul său, Israelul a decis să lanseze o nouă ofensivă. Împreună cu milițiile creștine, israelienii le-au distrus bazele palestinienilor, i-au forțat să se retragă spre nord și le-au ocupat teritoriul până la râul Litani.

¹ Druzii - entitate etno-religioasă arabofonă din Asia Anterioară, desprinsă din islamului șiit (Druzi n.d.).

² Maroniții - creștinii catolici din Orientul Mijlociu, localizați în Liban, Siria, Cipru și Turcia (Maroniți 2014).

³ United Nations Interim Force in Lebanon (Forța Interimară a Națiunilor Unite în Liban).

⁴ Aceste miliții, care s-au format în mare parte pe linii comunale, sunt: Frontul Libanez (LF), condus de falangiști (sau Falange), care reprezenta clanuri creștine maronite ai căror lideri dominaseră clasa tradițională de elită a țării; Mișcarea Națională Libaneză (LNM), o coaliție de laici de stânga și musulmani sunniți, care simpatizează naționalismul arab; Amal („Speranța”, de asemenea, un acronim pentru mișcarea Afwāj al-Muqāwamah al-Lubnāniyyah, respectiv Detașamentele de rezistență libaneze), formată din populiști și iți și Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP), care reprezenta marea populație de refugiați palestinieni din Liban.

⁵ Falangist, membru al unei falange, grupare politică paramilitară de tip fascist.

⁶ William A. Rugh, în *Arab Mass Media, Newspapers, Radio, and Television in Arab Politics* (2004:197), scrie că Saad Haddad a fost fondatorul și șeful Armatei Sud-Libaneze (SLA) în timpul războiului civil libanez. În timpul conflictului din sudul Libanului, Saad Haddad a condus postul de radio creștin „Vocea speranței”, inițial ca un demers caritabil pentru a susține enclava creștină din acest teritoriu, dar care a fost ulterior politizat.

A doua etapă a războiului (1982-1985)

Invazia israeliană din 6 iunie 1982 a fost condusă de generalul Ariel Sharon, care a ajuns cu armata până în suburbiile sudice ale Beirutului. Atunci au fost uciși, după estimările unor organizații internaționale, precum Crucea Roșie, peste 18.000 de persoane, în majoritate civili libanezi.

Adjudecându-și victoria în fața militanților palestinieni din centrul Libanului, trupele israeliene au lansat o nouă campanie în nord, învingându-i atât pe palestinieni și aliații lor de stânga, cât și pe sirieni. La presiunea țărilor arabe, după trei luni de atacuri sângeroase, când imaginile bombardamentelor și ale uciderii civililor au împânzit televiziunile, îngrozind opinia publică mondială, Statele Unite, principalul aliat al Israelului, au propus și promovat ideea necesității încetării focului.

Organizația pentru Eliberarea Palestinei a fost evacuată din Beirut, imediat ce armata israeliană a capturat orașul. Pe 30 august 1982, după multe eforturi diplomatice dirijate de SUA, Yasser Arafat și OEP, care în ultimii ani conduseseră un adevărat stat în Beirut și în Libanul de Sud, părăsesc țara. În schimbul plecării OEP din Liban, soldații și militanții sirieni și palestinieni, încercuți în Beirut, au fost evacuați într-o operațiune susținută de aceeași putere multinațională temporară, formată din soldați britanici, italieni, francezi și americani. Aproximativ 6.000 de luptători OEP au ajuns inițial în Tunisia, de unde au fost ulterior dislocați. Majoritatea combatanților s-au reorientat spre Cisiordania și Gaza (Chaigne-Oudin & El Houry 2020).

La 23 august 1982, Bashir Gemayel, liderul partidului Kataeb, a fost ales în funcția de președinte, în pofida boicotului pus la cale de către facțiunile musulmane. Președintele Gemayel a încercat să rezolve conflictul, dar a fost asasinat de un fanatic maronit⁷ pe 14 septembrie, la nici o lună de la alegerea sa. A doua zi, pe 15 septembrie 1982, forțele armate israeliene au invadat cartierele vestice ale Beirutului, fiind prima oară când armată israeliană ocupa o capitală arabă. La câteva zile după asasinarea președintelui, milițiile creștine libaneze l-au răzbunat pe Gemayel prin masacrarea a mii de palestinieni în Sabra și Shatila, două tabere de refugiați din sudul Beirutului. Potrivit unor statistici, numărul victimelor s-a situat între 2.000 și 3.000 de persoane (Khoder 2016).

Pasivitatea forțelor israeliene față de actele de răzbunare ale milițiilor creștine împotriva palestinienilor

a provocat critici internaționale și a determinat Statele Unite să solicite înlocuirea armatei multinaționale a ONU, după retragerea acesteia din Beirut, la 10 septembrie 1982. Forțele israeliene au părăsit și ele capitala, nu însă și Libanul, înainte de sfârșitul lunii septembrie, încheind operațiunea Pace pentru Galileea (Amiot 2020).

Luna septembrie a anului 1982 a fost importantă prin prisma altor două evenimente: Amin Gemayel, fratele lui Bashir, a preluat funcția de președinte al Libanului, pe 23 septembrie, iar pe 24 septembrie, Forța Multinațională, formată din militari americani, francezi, englezi și italieni, a intrat în țară, cu scopul declarat de menținere a păcii. Dacă la început Forța Multinațională a avut o prezență neutră, cu timpul a devenit apărătoarea noului regim Gemayel împotriva druzilor și šiitilor din Libanul central și de sud (Global Security n.d.).

În timpul ocupației israeliene, palestinienii și aliații au format o grupare de gherilă și de atacuri sinucigașe, obligându-i pe israelieni să se retragă din nou, la sud de râul Litani, și să-i abandoneze pe aliații lor creștini. Nevoite să gestioneze situația grea care se perpetua în țară, trupele ONU s-au stabilit și ele în sudul Libanului și au încercat, fără succes, să reorganizeze guvernul și forțele armate libaneze, urmărind să restabilească pacea în capitală. Forțele israeliene s-au retras în iulie 1983, spre râul Awali, la nord de Sidon. Întreaga zonă dintre acest râu și granița a rămas controlată de israelieni până în 1985. A fost considerată *zonă de securitate* și se întindea de-a lungul frontierei libano-israeliene, cu o adâncime de 20 km, fiind patrulată de armata sud-libaneză, condusă de generalul Antoine Lahad și de soldați israelieni (Chaigne-Oudin & El Houry 2020).

În această perioadă, forțele israeliene au fost atacate de mai multe grupuri armate libaneze, inclusiv cele din comunitatea šiită, cea mai numeroasă din sudul Libanului. Ieșirea OEP din conflict, în 1982, a lăsat un vid de putere în partea islamo-progresistă, în special în sud, unde palestinienii fuseseră cei mai puternici și unde era concentrată majoritatea šiitilor libanezi. Până atunci, partidul Amal fusese principalul garant al acestei comunități.

Dar nu numai armata israeliană s-a confruntat cu atacuri teroriste venite, în primul rând, din partea unor sinucigași libanezi. La data de 18 aprilie 1983, Ambasada SUA din capitala Libanului a fost ținta unui atac terorist, soldat cu 63 de morți. Pe 23 octombrie 1983, cazarmele Marinei Militare a SUA, de lângă aeroportul din Beirut, au fost atacate de un kamikaze într-o mașină utilitară, care a ucis 241 de soldați americani, 58 de soldați francezi și 6 civili (Tristam 2019). În aceeași zi, unitățile militare franceze au fost vizate de atacul terorist inițiat de un alt

individ, în care și-au pierdut viața 58 de militari. Situația a culminat cu preluarea controlului asupra Beirutului de Vest, la 6 februarie 1984, de către milițiile musulmane šiite.

Tensiunea dintre Israel și Liban a fost intensificată de decizia libanezilor de a prelua o parte din fluxul de apă al unui afluent al râului Iordan. Israelul a catalogat această hotărâre drept „intolerabilă” și a amenințat că va face din nou uz de forță (The Washington Institute 2022). Profitând de retragerea israeliană, OEP s-a reinstalat în taberele militare palestiniene din sudul Libanului. Din acel moment, tensiunile au devenit constante în zonă. Situația s-a complicat și mai mult pe 19 mai 1985, când în lagăre a început războiul între mișcarea Amal și palestinienii, care s-a soldat cu peste 1.000 de morți și 4.000 de răniți, în decurs de o lună. Aceste ciocniri au durat până în 1988. Atât Israelul, cât și Libanul au contribuit, în timpul războiului, la alimentarea tensiunii cu amenințări și atacuri ocazionale pe teritoriul inamic (Chaigne-Oudin & El Houry 2020).

Cea de-a treia etapă a războiului (1987-1990)

O serie de evenimente au marcat această perioadă din istoria recentă a Libanului. Astfel, la 1 iunie 1987, premierul libanez Rashid Karami, musulman sunnit, a fost asasinat cu o bombă amplasată în elicopterul cu care se deplasa. În urma acestui act terorist, portofoliul de prim-ministru a fost preluat de Selim el Hoss, tot un musulman sunnit. Pe 22 septembrie 1988, mandatul de președinte al lui Amin Gemayel s-a încheiat fără numirea unui succesor. Libanul funcționează, deocamdată, cu două guverne rivale: un guvern militar condus de generalul Michel Aoun⁸, sprijinit de creștini și de Irak, și, respectiv, un guvern civil condus de Selim el Hoss, sprijinit de musulmani și de Siria. Pe 14 martie 1989, generalul Michel Aoun a declarat un „război de eliberare” împotriva ocupației siriene. Conflictul armat a reprezentat o rundă finală devastatoare a războiului civil libanez, pe măsură ce a antrenat și facțiunile creștine (Tristam 2019).

Pe 22 septembrie 1989, Liga Arabă a dispus încetarea focului. În aceeași zi, președintele ales, René Muawad, a fost asasinat. Acesta a fost înlocuit de Elias

Harawi. Oficialii libanezi și cei ai rivalilor s-au întâlnit la Taif, în Arabia Saudită, sub conducerea liderului sunnit libanez Rafik Hariri. Acordul Taif a marcat sfârșitul războiului civil, prin reîmpărțirea puterii în Liban. Creștinii au pierdut majoritatea în Parlament și au acceptat o reorganizare, președintele având să fie creștin maronit, prim-ministrul musulman sunnit și președintele Parlamentului musulman šiit. Astfel, Acordul Taif din 1989 a inaugurat sfârșitul luptelor (Tristam 2019).

Concluzii

Războiul civil libanez a fost, în esență, condus de elitele economice și politice mercantile, clasa compradorilor⁹, care controlau statul și societatea libaneză împotriva clasei de mijloc și a celei mai sărace, clasa muncitoare. Scopul acestei terori sau al violenței organizate a fost de a supune clasele subordonate care, la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970, s-au revoltat împotriva sistemului confesional care funcționa în beneficiul clasei compradorilor. Revolta a fost exprimată prin aderarea exponenților clasei muncitoare la partide naționaliste și de stânga interconfesionale. Prin urmare, violența a avut ca scop restabilirea ordinii confesionale ca mijloc de restaurare a unui sistem hegemonic care servea interesele clasei compradorilor într-un moment în care această clasă își reabilita rolul economic prin resuscitarea sistemului financiar. Această reabilitare a avut loc prin Acordul de la Taif, semnat de parlamentarii libanezi în 1989, sub auspiciile Siriei, Arabiei Saudite și Statelor Unite, pentru a favoriza noua elită mercantilă condusă de Rafiq Hariri (Tristam 2019). Pe parcursul celor 15 ani de lupte, aproximativ 90.000 de persoane și-au pierdut viața. Uneori cifrele, de până la 150.000 de persoane, care sunt adesea oferite, par să se fi bazat pe rapoartele presei internaționale de la începutul anilor 1990. Chiar și așa, aceste informații au fost colectate în condiții extrem de dificile și este posibil ca numărul real să depășească 100.000 de victime. Din cele 90.000 de persoane ucise, aproape 20.000 sunt persoane care au fost răpite sau au dispărut și care trebuie să fie considerate decedate, deoarece nu au fost identificate. Aproape 10.000 au fost grav răniți, iar aproape un milion de persoane, adică două treimi din populația libaneză, au fost strămutate (Haugbolle 2011).

⁷ Președintele Bashir Gemayel a murit într-o explozie cu bombă, orchestrată de Habib Shartouni, membru al Partidului Național Socialist Sirian (Bergman 2019: 351-356).

⁸ Michel Naim Aoun (în arabă ميشال نجيم عون – Mišāl Na ‘im ‘Awn) (n. 1933), de religie creștin-maronit, ofițer de artilerie în armata libaneză în urma absolvirii Academiei Militare în 1955, a devenit în 1984, la 49 de ani, cel mai tânăr comandant al armatei. Pe 22 septembrie 1988, președintele Amin Gemayel l-a numit prim-ministru interimar al unui guvern militar, decizie care a condus la apariția a două guverne rivale care s-au luptat pentru putere. Aoun a declarat Războiul de eliberare împotriva forțelor armate siriene la 14 martie 1989, opunându-se Acordului Taif și refuzând să-i recunoască pe președinții nou aleși René Moawad și Elias Hrawi. Actualmente este cel mai în vârstă președinte. (Michel Aoun n.d.)

⁹ *Burghezie compradoră* – parte a burgheziei din țările coloniale și dependente, care pactizează cu reprezentanții ai capitalismului monopolist din străinătate în scopul menținerii asupra teritoriilor coloniale. (Dexonline n.d.)

Articolul a urmărit să ilustreze deteriorarea treptată a statului libanez, pe fundalul rivalităților religioase ale diverselor comunități din țară și al creșterii autorității milițiilor care tindeau să asigure securitatea acolo unde statul nu putea, dar și să evidențieze

numeroasele cauze ale războiului civil din Liban, unele provenind din istoria mai veche sau, respectiv, mai nouă a țării, dar care pot fi generalizate ca o criză tot mai mare de insecuritate, provocată de slăbiciunile statului și intervenția unor interese și forțe străine.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Cărți:

Bergman, R. (2018). *Rise and Kill First: The Secret Targeted History of Israel's Assassinations*, New York: Random House, (tradusă în limba română: Bergman, R. (2019) *Ridică-te și ucide primul, Istoria secretă a asasinatelor planificate ale Israelului*, București: Editura Rao).

Rolland, J. C. (2003). *Lebanon: Current Issues and Background*, New York: Nova Publishers.

Rugh, W. A. (2004). *Arab Mass Media, Newspapers, Radio, and Television in Arab Politics*, Westport: Greenwood Publishing Group.

Articole în ziare:

Friedman, T. L. (1982). Israeli Jets Raid P.L.O. in Lebanon; *Shelling follows*, *The New York Times* <http://nytimes.com/1982/05/10/world/israeli-jets-raid-plo-in-lebanon-shelling-follows.html> (accesat la 25.08.2022)

Moubayed, S. (2007). Lebanon douses a terrorist fire, *Asia Times*. (accesat la 25.08.2022)

Resurse web:

Amiot, H. (2020). La guerre du Liban 1975-1990: entre fragmentation interne et interventions extérieures. <https://www.lesclesdumoyenorient.com/La-guerre-du-Liban-1975-1990-entre-fragmentation-interne-et-interventions> (accesat la 25.08.2022)

BBC News. (2011). Lebanon country profile. <https://www.bbc.co.uk/news/mobile/world-middle-east-14647308> (accesat la 26.08.2022)

BBC News. (2007). Who are the Maronites? https://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6932786 (accesat la 26.08.2022)

Chaigne-Oudin, A-L, El Khoury, Y. (2020). Guerre civile libanaise. <https://www.lesclesdumoyenorient.com/Guerre-civile-libanaise.html> (accesat la 26.08.2022)

De Clerck, Dima. (n.d.). Ex-militia fighters in post-war Lebanon. https://academia.edu/7841976/Ex_militia_fighters_in_post_war_lebanon (accesat la 26.08.2022)

Dexonline. (n.d.) *Comprador*. În Dexonline <https://dexonline.ro/definitie/comprador> (accesat la 28.08.2022)

Druzi (n.d.) În Wikipedia. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Druzi> (accesat la 29.08.2022)

Global Security, US Multinational Force (USMNF). (n.d.). Lebanon. <https://www.globalsecurity.org/military/ops/usmnf.htm> (accesat la 25.08.2022)

Haugbolle, Sune (2011) Historiography and memory of the lebanese Civil War 1975-1990 <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/fr/document/historiography-and-memory-lebanese-civil-war.html> (accesat la 29.08.2022)

Joe, J. (n.d.). History of Libanon: The Heart of Levant. https://www.Joe,.com/history/history-of-lebanon/#-_The_Lebanese_Civil_War (accesat la 25.08.2022)

Khoder, P. (2016). Le 23 août 1982, Bachir Gemayel était élu président de la République. <https://www.lorientlejour.com/article/1003057/le-23-aout-1982-bachir-gemayel-etait-elu-president-de-la-republique.html> (accesat la 26.08.2022)

Lebanese Civil War. (n.d.) În Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Lebanese_Civil_War (accesat la 25.08.2022)

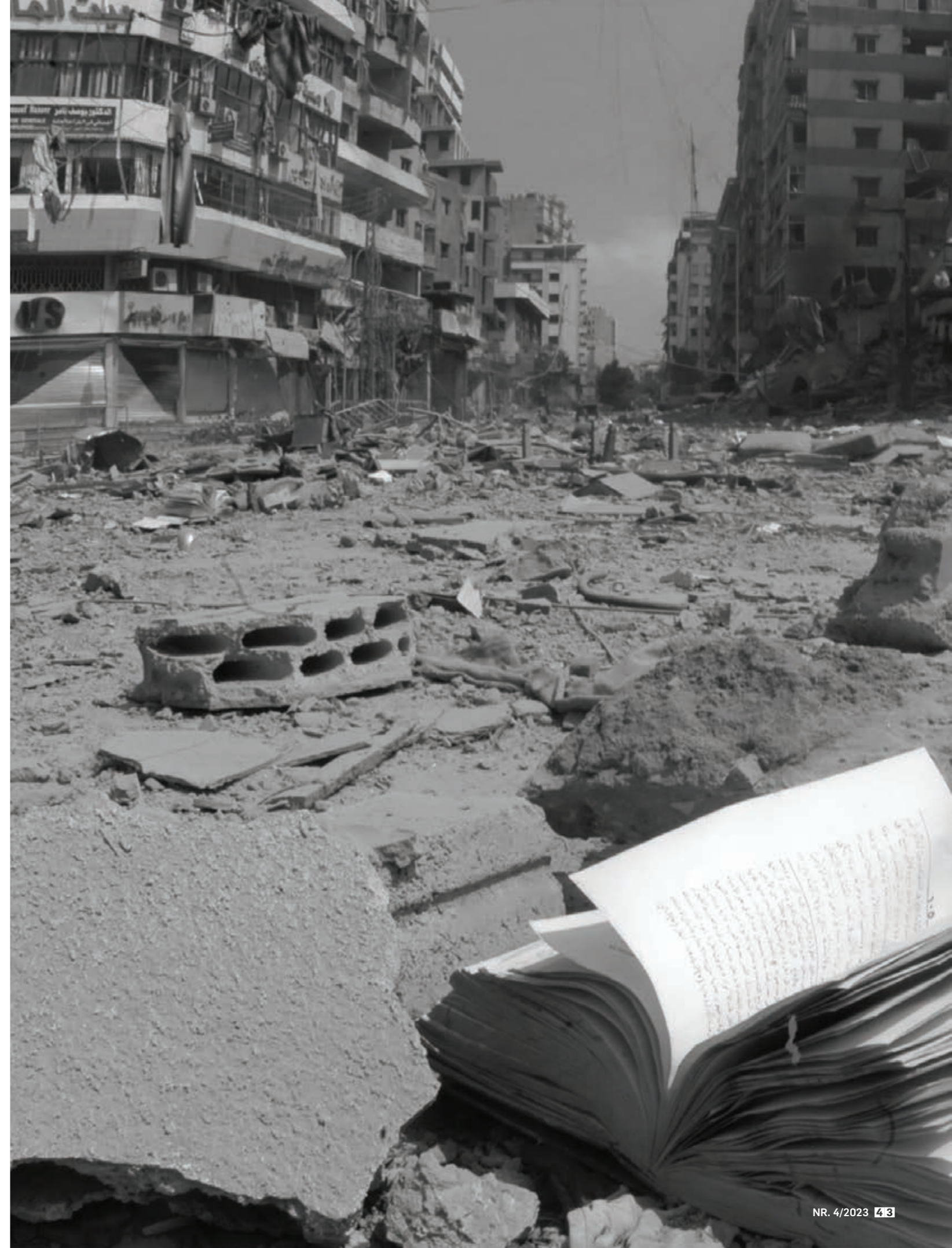
Maroniți. (2014). În Wikipedia. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Maroniți> (accesat la 26.08.2022)

Micheal Aoun (n.d.) În Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Aoun (accesat la 28.08.2022)

Reilly, James A. (1982). Israel in Lebanon, 1975-1982. <https://merip.org/1982/09/israel-inlebanon-1975-1982/> (accesat la 25.08.2022)

The Washington Institute. (2022). The Wazzani Water Dispute: More Tension along the Israel-Lebanon Border. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/wazzani-water-dispute-more-tension-along-israel-lebanon-border> (accesat la 26.08.2022)

Tristam, P. (2019). Timeline of the Lebanese Civil War From 1975 to 1990. <https://www.thoughtco.com/timeline-of-the-lebanese-civil-war-2353188> (accesat la 25.08.2022)

EDITURA
ANIM V

Colecția Cultură și Civilizație